

Τα λεξικά γενικής γλώσσας: Διεθνείς προδιαγραφές και ελληνικό λεξικογραφικό τοπίο

Άννα Ιορδανίδου & Μαρία Καμηλάκη*
Πανεπιστήμιο Πατρών, *Βιβλιοθήκη της Βουλής

ABSTRACT

General Language Dictionaries, functioning simultaneously as culture-specific products and commercial commodities, reflect a social practice of language description, codification and standardization. Given the relatively recent tradition of linguistically-informed Greek lexicography, the aim of this paper is to present the basic features of the macro- and micro-structure of three emblematic general dictionaries of Standard Modern Greek, with reference to the respective international lexicographic trends.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: γλωσσική τυποποίηση, λεξικό γενικής γλώσσας, μακροδομή, μικροδομή

1. Εισαγωγή

Στη βιβλιογραφία το μονόγλωσσο Λεξικό Γενικής Γλώσσας (εφεξής ΛΓΓ) αποτελεί το πλέον διαδεδομένο και αναγνωρίσιμο είδος λεξικού. Όπως χαρακτηριστικά δηλώνεται στο *Dictionary of Lexicography* (Hartmann & James 1998), αποτελεί το πρωτοτυπικό έργο αναφοράς για φυσικούς ομιλητές, όπως υλοποιείται σε έντυπη μορφή (βιβλίο). Στον διευρυμένο ορισμό που προτείνει ο van Sterkenburg (2003: 8) έχει τη μορφή ενός στατικού (έντυπου) ή δυναμικού (ηλεκτρονικού) προϊόντος, που προσφέρει στον χρήστη τις πληροφορίες για να κατανοεί και να χρησιμοποιεί τη μητρική του γλώσσα, χρησιμεύοντας παράλληλα ως «θεματοφύλακας της καθαρότητας της γλώσσας, των γλωσσικών προτύπων και των ηθικών και ιδεολογικών αξιών». Η τελευταία αυτή φράση αποδίδει ρυθμιστικό ρόλο στο ΛΓΓ.¹ Σε κάθε περίπτωση, το λεξικό, ως πολιτισμικά εξειδικευμένο (culture-specific) προϊόν και ταυτόχρονα εμπορεύσιμο είδος (Tarp 2009: 22), συνιστά κοινωνική πρακτική περιγραφής, κωδικοποίησης και τυποποίησης (standardization)² της υφιστάμενης γλωσσικής κατάστασης, που, λόγω αυξημένου γοήτρου, ασκεί επιρροή στις γλωσσικές επιλογές των χρηστών (Jackson 2002, van Sterkenburg 2003).

Ο χαρακτηρισμός «μονόγλωσσο» παραπέμπει στη διάκριση *μονόγλωσσο-δίγλωσσο-πολύγλωσσο* λεξικό, σύμφωνα με το κριτήριο «αριθμός γλωσσών», που αποτελεί ένα από τα έντεκα κριτήρια της κλασικής τυπολογίας που έχει προτείνει ο Landau (1989).³ Η ίδια τυπολογία, με βάση το κριτήριο «πρώτη/δεύτερη γλώσσα», διακρίνει *λεξικά για φυσικούς ομιλητές* και *λεξικά για μη φυσικούς ομιλητές*.⁴

Στην παρούσα εργασία καταγράφονται τα βασικά χαρακτηριστικά της εσωτερικής οργάνωσης μονόγλωσσων ΛΓΓ της σύγχρονης νέας ελληνικής, ως προς τη *μακροδομή* (τον κατάλογο των λημμάτων) και τη *μικροδομή* (τις πληροφορίες στο εσωτερικό του

¹ Βλ. Ξυδόπουλος (2008: 286-287). Ο Hartmann (2001: 12-14) παραθέτει και σχολιάζει ορισμούς του λεξικού ως έργου αναφοράς σε λεξικά όπως το *New Oxford Dictionary of English*. Παρόμοια, οι Ilson & Frawley (1992) χρησιμοποιούν τη διατύπωση «λεξικά προσανατολισμένη εργασία αναφοράς».

² Για τη συμβολή των λεξικών στην τυποποίηση της νέας ελληνικής βλ. και Tseronis & Iordanidou (2009).

³ Κατά τον Swanepoel (2003: 48), ο οποίος επιχειρεί μια πραγματολογικά προσανατολισμένη τυπολογία, τα λεξικά είναι εγγενώς υβριδικά ως προς τη χρήση τους και αντιστέκονται σε μονοδιάστατες κατηγοριοποιήσεις.

⁴ Σύμφωνα με τη διάκριση του Jackson (2002) σε *native speaker dictionaries* και *monolingual learner's dictionaries*. Για τη γαλλική λεξικογραφία βλ. την ειδική σειρά «dictionnaires pédagogiques» των λεξικών *Robert*, που περιλαμβάνει λεξικά για φυσικούς και για μη φυσικούς ομιλητές. Λαμβάνοντας υπόψη κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίησή τους τις ανάγκες του δεδομένου κοινού-στόχου, τα μονόγλωσσα λεξικά για μη φυσικούς ομιλητές εστιάζουν κυρίως στην παραγωγική χρήση (παραγωγή κειμένου στη Γ2, μετάφραση από Γ1 σε Γ2) και αποτελούν τα κατεξοχήν παιδαγωγικά εργαλεία κατά την εκμάθηση μιας δεύτερης/ξένης γλώσσας.

λήμματος),⁵ με αναφορά στις επικρατούσες διεθνείς λεξικογραφικές προδιαγραφές. Επιλεκτική μόνο και συνοπτική αναφορά γίνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που προσλαμβάνουν η μακροδομή και η μικροδομή στα λεξικά για μη φυσικούς ομιλητές (ΛΕΞΓ 2007) και στα ηλεκτρονικά λεξικά (βλ. Μάντζαρη & Πανταζάρα 2014), καθώς και στους τρόπους αξιοποίησης των σωμάτων κειμένων, στο πλαίσιο της σχετικής κυρίαρχης τάσης στη σύγχρονη λεξικογραφία (*corpus-based lexicography*).⁶

Επιλέξαμε να εστιάσουμε σε τρία από τα πιο πρόσφατα λεξικά της σύγχρονης ελληνικής, καθένα εκ των οποίων υιοθετεί μεν τη δική του λεξικογραφική προσέγγιση, έχουν όμως συμβάλει και τα τρία καθοριστικά στην αναβάθμιση και στον εμπλουτισμό του εγχώριου λεξικογραφικού τοπίου: το *Λεξικό της ΝΕ Γλώσσας* (εφεξής ΛΝΕΓ, Απρίλιος 1998), το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (εφεξής ΛΚΝ, Νοέμβριος 1998) και το *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας* (εφεξής ΧΛΝΓ, 2014).

Για τη στοιχειοθέτηση των παρατηρήσεών μας θα χρησιμοποιηθούν στατιστικά στοιχεία από σώματα κειμένων. Ειδικότερα, θα ανατρέξουμε: α) στο Σώμα Ελληνικών Κειμένων (ΣΕΚ) του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, το οποίο περιλαμβάνει 30 εκατ. λέξεις από προφορικά και γραπτά κείμενα (προφορικές συνομιλίες, ειδήσεις, λογοτεχνία, νόμοι-διοίκηση κ.ά.), β) στο σώμα κειμένων Greek Web 2014 (εφεξής GW2014), που είναι διαθέσιμο μέσω του λογισμικού Sketch Engine (Kilgarriff et al. 2004) και αποτελείται από 100 εκατ. λέξεις αντλημένες από διαδικτυακά κείμενα,⁷ και γ) στο «διαδίκτυο ως σώμα κειμένων» (web as corpus, βλ. Kilgarriff & Grefenstette 2003).

Επιμέρους παρατηρήσεις για το θέμα έχουν διατυπωθεί επανειλημμένα στη λεξικογραφική βιβλιογραφία (βλ. ενδεικτικά Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2000, 2009, Ιορδανίδου & Μάντζαρη 2004, Τράπαλης 2009, Τράπαλης & Κατσούδα 2009, Tseronis & Iordanidou 2009), δεν υπάρχει όμως, εξ όσων τουλάχιστον γνωρίζουμε, εξειδικευμένη συγκριτική προσέγγιση των τριών υπό εξέταση λεξικών, στον βαθμό ασφαλώς που είναι εφικτό κανείς να αναφερθεί στις πολλαπλές διαστάσεις ενός λεξικού στον περιορισμένο χώρο μιας μελέτης. Επιπλέον, όπως σχολιάζουν οι Tseronis & Iordanidou (2009: 167-168), δεδομένου ότι η νεοελληνική λεξικογραφία αποτελεί πρόσφατο κλάδο της γλωσσικής επιστήμης, είναι πολύ νωρίς για να κρίνει κανείς τα λεξικά με τα αυστηρά κριτήρια και τις προδιαγραφές που διέπουν τα αντίστοιχα λεξικά της αγγλικής, γαλλικής, γερμανικής κ.ο.κ., τα οποία υποστηρίζονται από μακρά γλωσσολογικά ενημερωμένη λεξικογραφική παράδοση.

2. Σχεδιασμός της μακροδομής

Τα βασικότερα θέματα που ανακύπτουν κατά τον σχεδιασμό της μακροδομής του λεξικού είναι η συγκρότηση του λημματολογίου και τα κριτήρια διάκρισης των λημμάτων (π.χ. παρουσίαση πολυλεκτικών σχηματισμών στο εσωτερικό μονολεκτικών λημμάτων ή ως αυτόνομων εγγραφών).

⁵ Στη λεξικογραφική πρακτική χρησιμοποιούνται και οι ειδικότεροι όροι *μεσοδομή* (για τις αναφορές μεταξύ λημμάτων, λημμάτων και εικόνων κ.λπ.) και *μεγαδομή* (για το σύνολο του λεξικού), που δεν θα μας απασχολήσουν στην παρούσα εργασία. Βλ. Hartmann (2001: 62-68) και Ξυδόπουλος (2008: 295-298).

⁶ Βλ. αναλυτικά Jackson (2002: 69-73) και Ξυδόπουλος (2008: 309-311). Εκτενής κατάλογος έντυπων και ηλεκτρονικών λεξικογραφικών πηγών στο Hartmann (2001: 149-168). Για την αξιοποίηση των σωμάτων κειμένων στη λεξικογραφία βλ. ενδεικτικά Biber et al. (1998: 21-54), Sinclair (2003), Atkins & Rundell (2008), Γούτσος & Φραγκάκη (2015).

⁷ Παρά το γεγονός ότι το συγκεκριμένο εργαλείο δεν επιτρέπει τη διεξαγωγή εξειδικευμένων αναλύσεων (π.χ. ανά κειμενικά είδη), ο μεγάλος όγκος της πληροφορίας το καθιστά πολύτιμο πόρο εξόρυξης γλωσσικών δεδομένων για τη σύγχρονη ΝΕ.

2.1 Συγκρότηση λημματολογίου

Η απάντηση στο κρίσιμο ερώτημα που αφορά τη συχνότητα εμφάνισης των λέξεων (και της κατανομής σε κειμενικά είδη, επίπεδα λόγου κ.λπ.) δεν μπορεί να προκύψει παρά μόνον από την επεξεργασία συλλογής σωμάτων κειμένων σε ηλεκτρονική μορφή. Η ανάπτυξη της «βασισμένης σε σώματα κειμένων λεξικογραφίας», κυρίως μετά την έκδοση του Collins COBUILD English Dictionary (εφεξής CCED) το 1987, που στηρίζεται εξολοκλήρου στην ηλεκτρονική συλλογή κειμένων Bank of English, επιτρέπει πλέον τη λεξικογραφική αξιοποίηση εργαλείων όπως οι κατάλογοι συχνότητας (frequency lists), οι λέξεις-κλειδιά (keywords) και οι συμφραστικοί πίνακες (concordances).

Όσον αφορά τα νεοελληνικά λεξικά, παρά το γεγονός ότι η μεθοδολογία των σωμάτων κειμένων έχει αρχίσει να αξιοποιείται (π.χ. αναφορά στη χρήση του ΕΘΕΓ/ΙΕΛ στη β' έκδοση του ΛΝΕΓ και σε «εκτενείς έντυπες και ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων» στο ΧΛΝΓ), η έλλειψη εκτενών, κατάλληλα σχεδιασμένων και επικαιροποιημένων κειμενικών σωμάτων, καθώς και εκσυγχρονισμένων μεθοδολογικών εργαλείων φαίνεται ότι ευθύνεται για τις σημαντικές διαφορές που παρατηρούνται στη συγκρότηση του λημματολογίου, αν εξαιρέσουμε ένα βασικό κορμό κοινών, καθημερινών λέξεων, που καταγράφονται σε όλα τα λεξικά.⁸ Παραθέτουμε παράδειγμα από μέρος της μακροδομής του γράμματος Ε στα τρία υπό εξέταση λεξικά:

Πίνακας 1. Δείγμα από τη μακροδομή του γράμματος Ε

ΛΝΕΓ	ΛΚΝ	ΧΛΝΓ
<i>εκεχειρία</i>	<i>εκεχειρία</i>	<i>εκεχειρία</i>
<i>έκζεμα</i>	<i>έκζεμα</i>	<i>έκζεμα</i>
<i>εκζεματικός</i> <i>χωρίς ερμηνεία</i> <i>στο λ. έκζεμα</i>	<i>εκζεματικός</i>	
	<i>εκζεματώδης</i>	
<i>εκζήτηση</i>	<i>εκζήτηση</i>	<i>εκζήτηση</i>
		<i>εκζητούμενος</i>
<i>εκζητώ</i>		<i>εκζητώ</i>
	<i>εκηβόλος</i>	
<i>Ε.Κ.Η.Π.Ε.Δ.</i>		

Η πρώτη παρατήρηση αφορά την ένταξη των ειδικών όρων στο λημματολόγιο: και στα τρία λεξικά υπάρχει ο όρος *έκζεμα*, ενώ στα δύο από τα τρία το παράγωγο *εκζεματικός*. Στο ΛΚΝ καταγράφεται επιπλέον ο ιατρικός όρος *εκζεματώδης*. Με δεδομένο ότι σε ένα ερμηνευτικό ΛΓΓ περιλαμβάνονται από ειδικούς όρους μόνο οι βασικότεροι (όσοι καταγράφονται στο γενικό λεξιλόγιο), διαπιστώνεται ότι υπάρχουν σημαντικά διαφορετικές εκδοχές για το ποιοι είναι αυτοί στην προκειμένη περίπτωση, γεγονός που αναδεικνύει την ανάγκη για στενότερη συνεργασία της λεξικογραφίας με τον κλάδο της ορολογίας, με στόχο τη βέλτιστη λεξικογραφική διαχείριση των ειδικών λεξιλογίων διαφόρων θεματικών πεδίων.⁹

⁸ Για το ζήτημα των πηγών άντλησης του υλικού των λεξικών βλ. και Τράπαλης (2009).

⁹ Ο Σαραντάκος (2014) επισημαίνει ότι το ΛΝΕΓ έχει πιο εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα, όπως προκύπτει από τη σχολιασμένη συμπερίληψη κύριων ονομάτων στη μακροδομή, ενώ το ΧΛΝΓ λημματογραφεί περισσότερους επιστημονικούς όρους. Ορισμένοι από αυτούς, ωστόσο, είναι εξαιρετικά ασυνήθιστοι στο γενικό λεξιλόγιο: π.χ. *αβοκέτα* «σπάνιο είδος πουλιού» (ορνιθολογία), *βαζοπρεσίνη* «αντιδιουρητική ορμόνη» (ιατρική). Για τη χρήση των μεταγλωσσικών όρων στο ΧΛΝΓ βλ. και Γούτσος (2015: 52).

Η δεύτερη παρατήρηση αφορά την ίδια τη «φυσιογνωμία» της νέας ελληνικής, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται η τυποποιημένη νέα ελληνική (standard) από κάθε λεξικό.¹⁰ Σε όλα τα λεξικά υπάρχει η λέξη *εκζήτηση*, αλλά μόνο σε δύο από τα τρία παρατιθέμενα (εξαιρείται το ΛΚΝ) το ρήμα *εκζητώ*. Ανατρέχοντας στα σώματα κειμένων, διαπιστώνουμε ότι και τα δύο λεξήματα είναι ιδιαίτερα χαμηλής συχνότητας: το ουσ. *εκζήτηση* παράγει στο ΣΕΚ 7 αποτελέσματα (0.00%) και στο GW2014 579 αποτελέσματα (> 0.01 p.m.),¹¹ το δε ρήμα *εκζητώ* εμφανίζεται μόλις μία (1) φορά στο ΣΕΚ και 104 (> 0.01 p.m.) στο GW2014. Την ίδια εικόνα περιθωριακής παρουσίας ενισχύουν και τα σχετικά παραδείγματα χρήσης: λ.χ. τα παραδείγματα που παρατίθενται στο ΛΝΕΓ («*οι εκζητούντες τον Κύριον*») και το ΧΛΝΓ («*εκζητεί το έλεος και τη συγχώρεση του Κυρίου*») ανήκουν στο ύφος των λειτουργικών κειμένων ή στη νομική ορολογία (ΧΛΝΓ: «*Εάν δεν εκδοθεί ο Έλληνας υπήκοος στο εκζητούν κράτος [...]*»), γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τα δεδομένα των σωμάτων κειμένων (π.χ. GW2014: «*Ο Κύριος μου έδωσε το βάρος να εκζητώ ενότητα ανάμεσα στις κατ' οίκον εκκλησίες [...]*»). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, επομένως, δεν τίθεται μόνο ζήτημα συχνής ή σπάνιας εμφάνισης μιας λέξης (ζήτημα στο οποίο θα μπορούσε να απαντήσει η επεξεργασία σωμάτων κειμένων), αλλά και ορισμού της στάσης απέναντι στην τυποποίηση της ΝΕ που καταγράφεται σε κάθε λεξικό.¹² Ο χρήστης αφήνεται να αποφασίσει μόνος του αν και πότε θα χρησιμοποιήσει το *εκζητώ*, σε ποιο ύφος θα το εντοπίσει ή αν είναι πλέον παρωχημένο και θα το βρει μόνο σε παλαιότερα κείμενα, σε λόγια μορφή κτλ.

Επιπλέον, όπως φαίνεται στον Πίνακα του Παραρτήματος, στοιχεία της μακροδομής μπορεί να αποτελούν, εκτός από τις λέξεις και τους πολυλεκτικούς σχηματισμούς, προθήματα και επιθήματα, κύρια ονόματα, συντομογραφίες και αρκτικόλεξα. Ειδικά για τα κύρια ονόματα, η συνήθης πρακτική σε ΛΓΓ είναι να περιλαμβάνονται στο λημματολόγιο μόνο τα συχνής χρήσεως στο καθημερινό λεξιλόγιο, όπως τα ονόματα των ημερών της εβδομάδας και των μηνών, οι μετωνυμίες κ.λπ.,¹³ χωρίς ωστόσο πάντοτε ξεκάθαρα κριτήρια συμπερίληψης: π.χ. σε ό,τι αφορά τις μετωνυμίες, στο ΧΛΝΓ συμπεριλαμβάνονται περιπτώσεις όπως *δον Ζουάν*, *δον Κιχότης*, *Ιώβ* και *ζορμπάς*, παραλείπονται όμως άλλες, π.χ. *Ζορό*, *Ρομπέν των δασών*, *Μαντάμ Σουσου*, *Μαντάμ Ορτάνς* κ.ά. Όσον αφορά τα εθνικά κύρια ονόματα, είθισται να παρατίθενται σε Παράρτημα, εκτός αν έχουν αποκτήσει και επιπλέον σημασίες, όπως τα *Εβραίος* («φιλάργυρος») ή *Τούρκος* («φαγητό ή ποτό με αψιά γεύση»). Διαφορετική πρακτική υιοθετεί το ΧΛΝΓ, το οποίο εντάσσει τα εθωνυμικά (π.χ. *Γάλλος*, *Σλοβένος*) και τα τοπωνυμικά (π.χ. *Βολιώτης*, *Καρπενησιώτης*) ουσιαστικά και επίθετα στο λημματολόγιο, χωρίς εντούτοις να καταγράφει πάντοτε τις πρόσθετες στερεοτυπικές –αρνητικές συνήθως– συνυποδηλώσεις ορισμένων από αυτά (π.χ., ενώ παρατίθεται η φράση *Άγγλος/Εγγλέζος στο/στα ραντεβού (του)*, απουσιάζει η σημασία *Σκοτσέζος* «τσιγκούνης, φιλάργυρος»: αντιστοίχως, στο *Πελοποννήσιος/Πελοποννήσια* δεν καταγράφεται η σημασία του ως τοπωνυμικού δυσφημισμού, ούτε λημματογραφούνται τα δυσφημιστικά συνώνυμα *καταυλακιώτης* και *χαμουτζής*).

Ασυμφωνία πρακτικών επικρατεί μεταξύ των τριών λεξικών και σε ό,τι αφορά τα αρκτικόλεξα: στο ΛΚΝ δεν καταγράφονται καθόλου, ενώ στα ΛΝΕΓ και ΧΛΝΓ συμπεριλαμβάνονται στη μακροδομή, χωρίς όμως πάντοτε διαφανή κριτήρια. Για παράδειγμα, στο ΧΛΝΓ καταγράφεται το παρωχημένο ΠΑΣΠΕ [Πάντειος Ανώτατη

¹⁰ Βλ. και Τράπαλης (2009: 1159-1160) για τη διαφοροποίηση στη διατύπωση του τίτλου των λεξικών, που αντανακλά το οριζόμενο πεδίο λεξικογράφησης και τις σχετικές ιδεολογικές συντεταγμένες.

¹¹ p.m.= per million, ανά ένα εκατομμύριο λέξεις.

¹² Βλ. αναλυτικές παρατηρήσεις στο Tseronis & Iordanidou (2009).

¹³ Εξαιρέση αποτελεί το ΛΝΕΓ, όπως σχολιάστηκε στην υποσημ. 10.

Σχολή Πολιτικών Επιστημών], αλλά όχι οι συντομευμένες ονομασίες των πολιτικών κομμάτων [π.χ. ΣΥ.ΡΙΖ.Α., Ν.Δ., ΠΑ.ΣΟ.Κ.] ή το ακρωνύμιο Λ.Ο.Α.Τ.Κ., ενώ σε παράρτημα, μαζί με λατινικές φράσεις, λημματογραφούνται ξένα ακρωνύμια.

Μια πρόσθετη διάσταση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων εκ μέρους του λεξικογράφου για τη συμπερίληψη (ή μη) ύλης στη μακροδομή αφορά τη στάση προς τους νεολογισμούς, κατά πόσον δηλαδή ανήκουν στο γενικό λεξιλόγιο, άρα επιβάλλεται η λεξικογράφησή τους, ή αν θεωρούνται εφήμεροι και ευκαιριακοί σχηματισμοί. Και στις δύο περιπτώσεις μια τέτοια απόφαση πρέπει να στηρίζεται σε δεδομένα που προέρχονται από σώματα κειμένων, τα οποία είναι αντιπροσωπευτικά της τρέχουσας γλωσσικής χρήσης.

Πολιτική διεύρυνσης της ύλης με νεολογισμούς υιοθετεί το ΧΛΝΓ, το οποίο, ως το πλέον σύγχρονο, υπερέχει εκ των πραγμάτων ως προς την παρακολούθηση της γλωσσικής «επικαιρότητας». Όπως προγραμματικά διακηρύσσεται («Δομή και οργάνωση του Λεξικού», σ. 14), το συγκεκριμένο λεξικό περιέχει περίπου 5.000 νεολογισμούς που δεν υπάρχουν σε κανένα άλλο νεοελληνικό λεξικό, πολλοί εκ των οποίων προέρχονται από την αργκό (π.χ. *πιασάρικος*, *κάγκουρας*, *μπαχαλάκιας*), το σύγχρονο λεξιλόγιο της τεχνολογίας (π.χ. *αντικραδασμικός*, *διαδραστικός πίνακας*, *οθόνη αφής*, *κάρτα SIM*, *κωδικός PIN*) και της καθημερινότητας (π.χ. *αντιγήρανση*, *βαφλιέρα*, *οργανικά προϊόντα*, *στέβια* - *κανονικοποιώ*, *μιντιακός*, *μνημονιακός*, *τηλεπαράθυρο*, *τηλεμαϊντανός*, *φτωχοποιώ*), καθώς και, όπως ήδη σχολιάστηκε, από τα ειδικά λεξιλόγια της επιστήμης (*προσεπίκληση* από τη νομική, *επιγάστριος* από την ιατρική, *πομεράνιαν* από τη ζωολογία κ.ά.). Αναμφίβολα, το λημματολόγιο του ΧΛΝΓ είναι πιο ευρύ και ενημερωμένο σε σχέση με τα προγενέστερα λεξικά, δίνοντας έμφαση, όπως επισημαίνει ο Γούτσος (2015: 52), σε λήμματα που είναι σημαντικά για την κωδικοποίηση στα ελληνικά εννοιών «που δεν έχουν επικρατήσει απολύτως, αλλά θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο να καθιερωθούν ως κύριες επιλογές» (π.χ. *βροχοδάσος* και *επιβατάμαξα*). Εντούτοις, δεν είναι διαφανή τα κριτήρια λημματογράφησης. Μάλιστα, αρκετοί όροι δεν ανήκουν στο γενικό λεξιλόγιο, όπως αποδεικνύεται από την αναζήτησή τους στα σώματα κειμένων, στα οποία ορισμένοι από τους λημματογραφημένους στο ΧΛΝΓ νεολογισμούς εμφανίζουν εξαιρετικά περιθωριακή συχνότητα: λ.χ. στο GW2014 *βαφλιέρα*: 42 αποτελέσματα, *επιγάστριος*: 3, *τηλεμαϊντανός*: 27, *φτωχοποιώ*: 0, όλα με συχνότητα μικρότερη από 0.01 p.m., σε αντιδιαστολή π.χ. με τα σαφώς συχνότερα *διαδραστικός πίνακας*: 1.273 αποτελέσματα, *μνημονιακός*: 1.235, *οθόνη αφής*: 5.533, *στέβια*: 2.129. Τέλος, παρατηρούνται ελλείψεις (π.χ. *ραδιομέγαρο*, *τεκνοθεσία*, *τρομονόμος*, *χαμηλοκάβαλος*) ή ασυνέπειες (π.χ. ενώ παρατίθεται το *σούπερ-μάρκετ*, δεν συμπεριλαμβάνεται το συνοικιακό *μίνι μάρκετ* [1.185 αποτελέσματα]· αντίθετα, λημματογραφείται το *μίνι μπας* [87] –αντιστοίχως, καταγράφονται τα παράγωγα από κύρια ονόματα συγγραφέων επίθετα *νιτσεικός* και *μακιαβελικός*, αλλά όχι το *καφκικός*· ομοίως, *φροϋδικός*, αλλά όχι *λακανικός* κ.ο.κ.).

Τέλος, δεδομένου ότι το ΛΓΓ αντανακλά όχι μόνο τις επιστημονικές παραδοχές, αλλά και τις ευρύτερες ιδεολογικοπολιτικές τοποθετήσεις του/των συντάκτη/συντακτών του, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι επιλογές λημματογράφησης ή αποκλεισμού τύπων από μαρκαρισμένες (marked)¹⁴ κοινωνιολέκτους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το πεδίο των λέξεων-ταμπού (βλ. Καμηλάκη κ.ά. 2015: 52-55). Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι από το ΛΚΝ απουσιάζουν τα λήμματα *σούργελο* και *χασοδίκης*, από το ΛΚΝ και το ΛΝΕΓ τα *γκομενοδουλειά*, *μπουρούχα* και *κλαψομούνης* και από τα τρία λεξικά τα *μαλακοκαύλης*, *πηδήκουλας*, *κλαπαρχίδης* κ.ο.κ. Μάλιστα, παρά το γεγονός ότι το ΧΛΝΓ ακολουθεί προγραμματικά το κριτήριο της χρήσης, αποφεύγοντας τις ρυθμιστικές

¹⁴ Αντιστοίχως, για τη συμπερίληψη μαρκαρισμένων λόγιων τύπων στη μακροδομή του ΛΝΕΓ βλ. Tseronis & Iordanidou (2009: 172).

παρεμβάσεις, ο συντάκτης του (Χαραλαμπίκης χ.χ.: 4) σχολιάζει σχετικά: «Μερικές λέξεις-ταμπού, ευρύτατα χρησιμοποιούμενες στον προφορικό λόγο, όπως και μια σειρά από βρισιές, σοκάρουν τόσο πολύ που δεν μπορούν να μπουν σε ένα παιδαγωγικό ή χρηστικό λεξικό, όσο συχνά και αν παρουσιάζονται σε κειμενικά σώματα». Και στο ΛΝΕΓ (1998: 32) επισημαίνεται ότι σημασίες που αφορούν ανατομικά όργανα, σεξουαλικής υφής κ.τ.ό., πρέπει να χρησιμοποιούνται «με ιδιαίτερη προσοχή, γιατί πρόκειται για κοινωνικά “απαγορευμένες λέξεις” (λέξεις-ταμπού)».

2.2. Κριτήρια διάκρισης λημμάτων

Σύμφωνα με την παραδοσιακή πρακτική των μονόγλωσσων λεξικών για φυσικούς ομιλητές, η λέξη αποτελεί τη βασική οντότητα και οι πολυλεκτικές λεξικές μονάδες (multi-word units) ή φρασεολογισμοί (phraseology, βλ. Θώμου 2014) εμπεριέχονται στο μονολεκτικό λήμμα ως «υπολημματικοί» τύποι,¹⁵ κάτι το οποίο δυσχεραίνει σημαντικά την αναζήτηση από την πλευρά του χρήστη, εφόσον καλείται να εντοπίσει ποιο είναι το λήμμα στο οποίο περιέχεται η φράση που αναζητεί και σε ποιο ακριβώς σημείο της μικροδομής καταχωρίζεται. Στα λεξικά με ευρύτερο παιδαγωγικό προσανατολισμό, όπως το CCED, είθισται να συνιστούν αυτόνομες εγγραφές και οι πολυλεκτικοί σχηματισμοί. Το πλεονέκτημα μιας τέτοιας προσέγγισης είναι ότι διευκολύνει την αναζήτηση από τον χρήστη και εγγυάται μεγαλύτερες πιθανότητες για τον εντοπισμό τους. Στην εγχώρια λεξικογραφία η αποδέσμευση των πολυλεκτικών σχηματισμών από την εγγραφή του μονολεκτικού λήμματος και η αυτόνομη παρουσία τους στη μακροδομή υιοθετείται στο *Λεξικό της ελληνικής ως ξένης γλώσσας* (εφεξής ΛΕΞΓ),¹⁶ όπου λημματογραφούνται φράσεις (π.χ. *ηλεκτρονικός υπολογιστής, ιπτάμενο δελφίνι, παιδική χαρά*), εκφράσεις (π.χ. *βγαίνω από τα ρούχα μου, μου τη δίνει, βρέξει χιονίσει, ρίχνω άδεια για να πιάσω γεμάτα*) κ.λπ.

Σύνηθες κριτήριο διάκρισης των λημμάτων είναι η γραμματική κατηγορία, π.χ. στα ΛΚΝ και ΛΝΕΓ: *να*¹ (μόριο) *να*² (σύνδεσμος), ενώ στο ΧΛΝΓ με αντίστροφη σειρά: *να*¹ (σύνδεσμος) *να*² (μόριο).

Ειδικές περιπτώσεις αποτελούν:

- τα ουσιαστικοποιημένα επίθετα, π.χ. (ΕΠΙΘ.) *άγιος, άγια, άγιο*, (ΟΥΣ.) *ο άγιος, η αγία*, που συνήθως δεν αποτελούν ιδιαίτερα λήμματα, εκτός αν εμφανίζουν σημασιολογική διαφοροποίηση. Σε παιδαγωγικά λεξικά, όπως το ΛΕΞΓ, αποτελούν αυτόνομες εγγραφές, για να διευκολύνουν την εύρεση από τον χρήστη.
- οι επιθετοποιημένες μετοχές, π.χ. (Ρ.) *λυπάμαι*, (ΕΠΙΘ.) *λυπημένος*, που μπορεί να εμφανίζονται ως ξεχωριστά λήμματα (ΛΚΝ, ΧΛΝΓ, ΛΕΞΓ) ή να θεωρείται ότι η σημασία τους συνάγεται από αυτή του ρήματος (ΛΝΕΓ).¹⁷

Συναφής είναι και η περίπτωση των επιρρημάτων σε σχέση με τα επίθετα: συνήθως δηλώνονται στο τέλος του λήμματος του επιθέτου από το οποίο παράγονται και δε συνιστούν ξεχωριστό λήμμα, παρά μόνον αν έχουν διαφοροποίηση σημασίας ως προς το επίθετο: π.χ. στο ΛΚΝ στο τέλος του λήμματος *απλός* αναφέρεται ο σχηματισμός του

¹⁵ Εξάιρεση μπορεί να αποτελούν, όπως αναφέρεται στο ΛΚΝ (Εισαγωγή), «λεξιλογικές ενότητες με στοιχεία που δεν υπάγονται σε κάποιο λήμμα», οι οποίες «λημματογραφούνται ξεχωριστά και τοποθετούνται στην οικεία αλφαβητική θέση», π.χ. *άρτζι μπούρτζι*.

¹⁶ Η δήλωση της συσχέτισης με το βασικό λήμμα επιτυγχάνεται με την παράθεση των σχηματισμών αυτών στο τέλος του βασικού λήμματος, π.χ. *βρέχω* [ΕΚΦΡ.] *βρέξει χιονίσει, βρέχει με το τουλούμι* κτλ.

¹⁷ Σε άλλες περιπτώσεις όμως δεν ακολουθείται η ίδια πρακτική, π.χ. ο *θλιμμένος* αποτελεί αυτόνομο λήμμα, ενδεχομένως γιατί η συσχέτισή του με το *θλίβομαι* είναι λιγότερο προφανής. Να σημειωθεί ότι το ζήτημα του χαρακτηρισμού ενός τύπου ως μετοχής ή ως επιθέτου έχει επισημανθεί από τον Landau (1989: 91) ως ένα από τα δυσκολότερα προς επίλυση γραμματικά προβλήματα για τους συγγραφείς μονόγλωσσων λεξικών.

επιρρήματος απλά με παραπομπή σε αντίστοιχες σημασίες του επιθέτου, ενώ η σημασία του τύπου απλώς («μόνο αυτό και όχι άλλο») παραπέμπεται σε ξεχωριστό λήμμα.

Στο ΛΝΕΓ υπολήμματα αποτελούν αρκετές φορές τα ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα, π.χ. *παρεπιδημώ-παρεπιδημία* (η). Στο ΛΚΝ, αντιθέτως, σε παρόμοιες περιπτώσεις αποφεύγεται η υπαγωγή στο ίδιο λήμμα.

Στην περίπτωση των ομόγραφων λημμάτων η ετυμολογική προέλευση είθιστα να αποτελεί κριτήριο διάκρισης, π.χ. (ΛΚΝ, ΛΝΕΓ, ΧΛΝΓ) *κόλπος*¹ («εσοχή ξηράς»), *κόλπος*² («αποπληξία»). Όταν υπάρχουν ριζικά διαφορετικές σημασίες αλλά ενιαία ετυμολογική προέλευση δεν γίνεται συνήθως διάκριση ξεχωριστών λημμάτων (βλ. Jackson 2002: 86-87). Στο ΛΚΝ («Εισαγωγή») δηλώνεται ότι διαχωρίζονται τα λήμματα «όταν η σημασιολογική ανάλυση του ενός δεν αποτελεί απαραίτητο όρο για την κατανόηση του άλλου», π.χ. *αγγείο*¹ («δοχείο») και *αγγείο*² («λεπτότατος σωλήνας»).

Υπολήμματα συνήθως αποτελούν και τα υποκοριστικά και μεγεθυντικά (εκτός αν υπάρχει σημασιολογική διαφοροποίηση, π.χ. *καλαμάκι*). Στο ΧΛΝΓ διευκρινίζεται ότι «αποφεύγονται, όσο γίνεται, τα υπολήμματα, με εξαίρεση τα επιρρήματα, τα υποκοριστικά και τα μεγεθυντικά» (σ. 13).

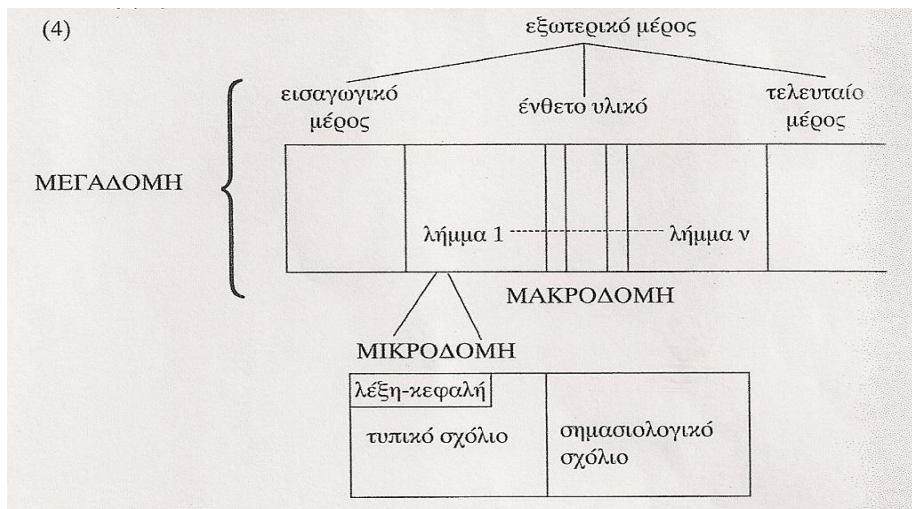
Η υφολογική διαφοροποίηση μπορεί, επίσης, να συνιστά κριτήριο διάκρισης λημμάτων, όπως π.χ. Λ¹ *αγελάδα* – Λ² *γελάδα*. Στο ΛΝΕΓ επιλέχθηκε να περιληφθεί η υφολογική σήμανση στον τίτλο του λήμματος (*αγελάδα* κ. [λαϊκ.] *γελάδα*), ενώ στο ΛΚΝ διαχωρίζονται τα λήμματα και η *γελάδα* χαρακτηρίζεται ως «(λαϊκότρ.) *αγελάδα*». Στο ΧΛΝΓ υπάρχει ξεχωριστό λήμμα *γελάδα*, κενό πληροφορίας, με εσωτερικό παραπεμπτικό στο *αγελάδα*, εντός του οποίου συμπεριλαμβάνεται το «λαϊκό» *γελάδα*.

Τέλος, και στα τρία λεξικά προσφύματα όπως *αλληλο-*, *υδρο-*, *φωτο-* κ.ά. καταχωρίζονται ως ξεχωριστά λήμματα.

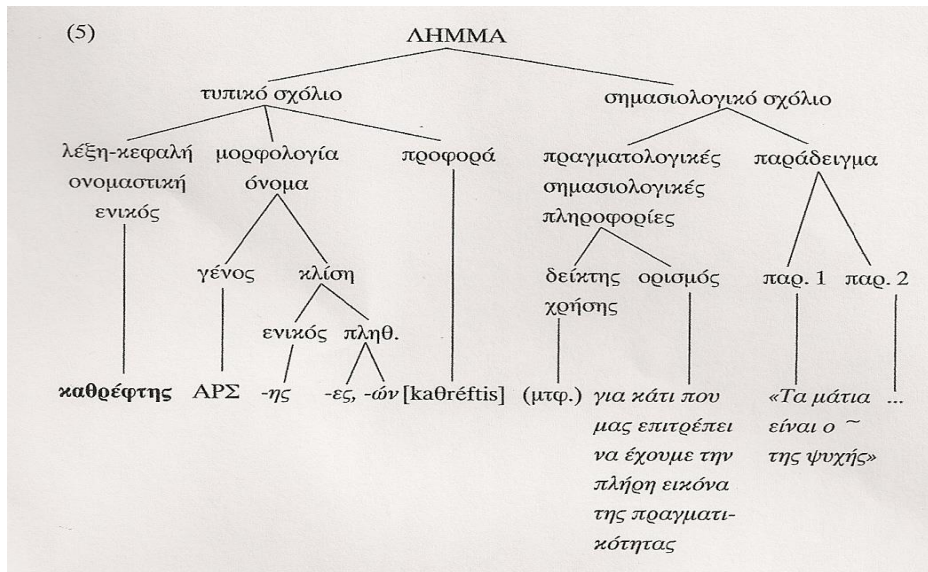
3. Σχεδιασμός της μικροδομής

Η μικροδομή περιλαμβάνει την παρουσίαση πληροφοριών που αφορούν την προφορά (φωνητική μεταγραφή), την ορθογραφία, τη γραμματική κατηγορία, τη μορφολογία (κλίση), τη σημασία, το υφολογικό και χρηστικό επίπεδο, τα παραδείγματα, τα συνώνυμα και αντίθετα, τη σύνταξη, την πραγματολογία, την ετυμολογία, τη φρασεολογία.

Στα παρακάτω σχήματα (όπως αποδίδονται στα ελληνικά τα σχήματα του Hartmann 2001: 59 και 60 από τον Ξυδόπουλο 2008: 296-297) φαίνεται πώς εντάσσεται η μικροδομή στο σύνολο του λεξικού και ποια είναι η εσωτερική της οργάνωση:

3.1. Τυπικό σχόλιο

Το τυπικό σχόλιο αποδίδει τον όρο *formal comment* και αναφέρεται συνήθως στην ορθογραφία, στην προφορά (φωνητική μεταγραφή), στη γραμματική κατηγορία και στη μορφολογία (κλίση).¹⁸ Συνοδευτικά στοιχεία του τίτλου του λήμματος μπορεί να είναι το άρθρο¹⁹ για τα ουσιαστικά (και ο τύπος του θηλυκού για τα επαγγελματικά ουσιαστικά), τα γένη για τα επίθετα, οι αρχικοί χρόνοι για τα ρήματα (ενεστώτας ενεργητικής φωνής, αόριστος ενεργητικής και παθητικής φωνής, μετοχή παθητικού παρακειμένου), αλλά και μορφολογικές ή ορθογραφικές παραλλαγές που δε διαφοροποιούν τη σημασία, π.χ. *τζιτζίκας* και *τζιτζίκι*, *κτίριο* και *κτήριο*.

3.1.1. Ορθογραφία

Αποτελεί καθιερωμένη διεθνή πρακτική τα λεξικά να βασίζονται στις ορθογραφικές ρυθμίσεις της τυποποιημένης (standard) γλώσσας και να παρουσιάζουν τη μέγιστη δυνατή ορθογραφική ομοιομορφία. Όταν αναφέρονται διπλές γραφές λέξεων, πρόκειται για ειδικές περιπτώσεις που μπορεί να οφείλονται, για παράδειγμα, σε διαφορετική ετυμολόγηση ή σε διαφορές όπως μεταξύ βρετανικής και αμερικανικής γραφής (βλ. σχετικά Jackson 2002: 101-102).

Όσον αφορά τα νεοελληνικά λεξικά, η επίσημη (σχολική) ορθογραφία, βασισμένη στις ρυθμίσεις της Γραμματικής Τριανταφυλλίδη, ακολουθείται σχεδόν πιστά από το ΛΚΝ, ενώ το ΛΝΕΓ εμφανίζει πολλές αποκλίσεις, προκρίνοντας την ετυμολογική ορθογράφηση, κάτι που σπανιότερα πράττει το ΧΛΝΓ.²⁰ Αναφέρουμε ενδεικτικά παραδείγματα λέξεων ευρείας χρήσεως: *βούλα-βούλλα* (ΛΝΕΓ), *γαρίφαλο-γαρύφαλλο* (ΛΝΕΓ), *γάβρος-γάβρος* (ΧΛΝΓ), *γόμα-γόμμα* (ΛΝΕΓ), *γρασίδι-γρασίδι* (ΛΝΕΓ), *κανέλα-καννέλα* (ΛΝΕΓ, ΧΛΝΓ), *κουλός-κουλλός* (ΛΝΕΓ), *κουλούρι-κουλλούρι* (ΛΝΕΓ), *λιανός-λειανός* (ΛΝΕΓ), *λιχούδης-λειχούδης* (ΛΝΕΓ), *λιώνω-λειώνω* (ΛΝΕΓ), *(η) μάνα-μάννα* (ΛΝΕΓ), *μητριά-μητριιά* (ΛΝΕΓ), *μπαλώνω-μπαλλώνω* (ΛΝΕΓ), *νονός-νοννός*

¹⁸ Ο συλλαβισμός της λέξης αποτελεί χρήσιμη πληροφορία, κυρίως για χρήστες διδασκόμενους τη γλώσσα, αλλά συνήθως εμφανίζεται σε ειδικά ορθογραφικά λεξικά.

¹⁹ Στο ΛΕΞΓ, που απευθύνεται σε μη φυσικούς ομιλητές της ΝΕ, επιλέχθηκε στον τίτλο του λήμματος να χρησιμοποιείται το άρθρο στα ουσιαστικά και στα επίθετα για εμφανή δήλωση του γένους, π.χ. *ο άνθρωπος*, αντί για το σύνθητες *άνθρωπος*, *ο* ή *άνθρωπος* (*αρσ.*), και *ο καλός*, *η καλή*, *το καλό*, αντί για το σύνθητες *καλός*, *-ή*, *-ό*.

²⁰ Για τις αρχές που διέπουν την ορθογραφία από τη γλωσσολογική μεταρρύθμιση του 1976 και εξής βλ. Ιορδανίδου (1998: 5-9), Παπαναστασίου (2008).

(ΛΝΕΓ), *ξενιτιά-ξενιτειά* (ΛΝΕΓ), *ξεφτίζω-ξεφτύζω* (ΛΝΕΓ), *ξίγκι-ξίγγι* (ΛΝΕΓ και ΧΛΝΓ), *παπάς-παππάς* (ΛΝΕΓ και ΧΛΝΓ), *ροδάκινο-ρωδάκινο* (ΛΝΕΓ), *στριμώνχω-στρυμώνχω* (ΛΝΕΓ), *στύβω-στείβω* (ΛΝΕΓ) και *στύβω-στίβω-στείβω* (ΧΛΝΓ).

Φαίνεται ότι οι διαφορετικές γραφές οφείλονται σε διαφωνία για τις εξής ρυθμίσεις της Γραμματικής Τριανταφυλλίδη: α) γράφονται με τον απλούστερο τρόπο οι λέξεις που η μορφή τους έχει απομακρυνθεί σημαντικά από την αρχαία, π.χ. *εκσυσπάζω-ξίπάζομαι* και β) μεταγράφονται με τον απλούστερο τρόπο (φωνητικά) οι λατινικής προέλευσης λέξεις, ως ξένες λέξεις, ακόμα και αν έχουν εισαχθεί πολύ παλαιά στην ελληνική γλώσσα, π.χ. *βούλα*. Επίσης, όσον αφορά τα αντιδάνεια, φαίνεται ότι στο ΛΝΕΓ προκρίνεται η ορθογράφηση με βάση την απώτερη ελληνική προέλευση και όχι την άμεση πηγή δανεισμού (οπότε θα έπρεπε να γραφτούν απλοποιημένα, όπως όλα τα άλλα δάνεια από ξένες γλώσσες), π.χ. *γαρύφαλλο* < *garofolo* (βενετική λέξη) < *καρούφυλλον*, αντί για *γαρίφαλο*. Επομένως, βασική αρχή αποτελεί (κυρίως για το ΛΝΕΓ, που παρουσιάζει και τη μεγαλύτερη απόκλιση) η αποτύπωση στη γραφή της συσχέτισης με παλαιότερους τύπους της ελληνικής γλώσσας. Το θέμα εξετάζεται αναλυτικά από την πλευρά των ιδεολογικών διαστάσεων της τυποποίησης της ΝΕ στο Tseronis & Iordanidou (2009).

Τέλος, το ΧΛΝΓ επιλέγει να παραθέτει συχνά διπλές, ακόμα και τριπλές, ορθογραφήσεις (π.χ. *βεβαρημένος-βεβαρυμένος*, *βογκάω-βογγάω*, *βρωμώ-βρωμώ*, *δικλείδα-δικλίδα*, *ερημοκλήσι-ερημοκκλήσι*, *ζήλια/ζήλεια*, *κατασκοπεία/κατασκοπία*, *κλώσα/κλώσσα*, *κοκίτης/κοκκότης*, *κολλιτσίδα/κολιτσίδα/κολλητσίδα*, *κομμουνισμός/κομμουνισμός*, *κοτρώνα/κοτρώνα*, *μαντίλι/μαντήλι*, *ξίγκι/ξίγγι*, *οχ/ωχ*, *παγόνι/παγώνι*, *παλικάρι/παλληκάρι*, *τσιγκούνης/τσιγγούνης* κ.ά.), απόφαση η οποία παρουσιάζεται ως καινοτομία (σ. 15: «Στο παρόν Λεξικό παρουσιάζονται για πρώτη φορά διπλές ορθογραφήσεις). Στην περίπτωση των διπλο/τριπλογραφούμενων λημμάτων δηλώνεται έμμεσα η προβολή ενός τύπου έναντι του άλλου, καθώς στη μακροδομή το λήμμα τοποθετείται αλφαβητικά στη σειρά που υπαγορεύεται από τον πρώτο τύπο, π.χ. *ζήλια/ζήλεια*, παραμένει όμως αδιαφανές τόσο το κριτήριο επιλογής των λημμάτων με διπλή/τριπλή ορθογράφηση όσο και το κριτήριο προβολής ενός τύπου έναντι άλλου. Χωρίς αναφορά στην ορθογραφική ρύθμιση της σχολικής γραμματικής φαίνεται αυθαίρετη η παράθεση δύο ή τριών τύπων και προβληματική η παραπομπή στη διάκριση «εσφαλμένος» και «ορθός» όπως αναφέρεται: «Όταν ακόμα δεν έχει γενικευτεί μια εσφαλμένη χρήση, τότε επιβάλλεται να αναφέρεται εμφaticά το ορθό. Αντίθετα, όταν δυο τύποι βρίσκονται σε έντονο ανταγωνισμό, καταγράφεται και ο εσφαλμένος, με παραπομπή στον ορθό» (ό.π.). Η συγκεκριμένη πρακτική υπονομεύει τη συμβολή του λεξικού στη διαδικασία της γλωσσικής τυποποίησης, με βάση και τις διεθνείς λεξικογραφικές τάσεις περί ορθογραφικής ομοιομορφίας, όπως περιγράφηκαν προηγουμένως.

3.1.2. Φωνητική μεταγραφή

Η φωνητική μεταγραφή, η οποία περιλαμβάνεται συνήθως στα λεξικά άλλων γλωσσών αλλά μόνο στο ΛΚΝ στα νέα ελληνικά, συνίσταται στην απόδοση της προφοράς των λέξεων με βάση διεθνώς καθιερωμένα σύμβολα (συνήθως το International Phonetic Alphabet: Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο). Η προφορά των λέξεων δεν είναι η πληροφορία που αναμένεται να αναζητήσει ο φυσικός ομιλητής στο λεξικό, είναι όμως σημαντική για τον μη φυσικό ομιλητή.

Ορισμένα λεξικά παραθέτουν την προφορά μόνο για τις λέξεις που μπορεί να δυσκολεύουν τον φυσικό ομιλητή (ή των οποίων η προφορά αποτελεί αντικείμενο αμφισβήτησης). Για παράδειγμα, στη ΝΕ είναι δυσχερής αρκετές φορές η διάκριση μεταξύ συνιζήμενης και ασυνιζήτητης προφοράς (όπως *vjázome-νιάζομε: βιάστηκε να απαντήσει και έκανε λάθος – βιάστηκε από έναν κακοποιό*) και μεταξύ έρρινης και άρρινης

προφοράς των μπ/ντ/γκ (b/mb, d/nd, g/ng). Στο ΛΝΕΓ κάποιες πληροφορίες για την προφορά έχουν περιληφθεί στα «σχόλια ορθής χρήσης», όπως π.χ. *βεντέτα* («προφ. με ν: *βενδέτα* «αντεκδίκηση» και προφ. χωρίς ν: *βεδέτα* «διασημότητα»), ενώ στο ΧΛΝΓ σημειώνεται ότι η προφορά δηλώνεται μόνο όταν συνεπάγεται σημασιολογική ή υφολογική διαφοροποίηση (π.χ. *νι-ο-στός* αλλά *νιό-τη*). Καινοτομία του ΧΛΝΓ αποτελεί η συμπερίληψη συλλαβισμού, ο οποίος καταγράφηκε αυτόματα με υπολογιστικό λογισμικό, ενώ διορθώθηκαν χειρωνακτικά οι λέξεις που προφέρονται με συνίζηση. Ασφαλώς, όπως σχολιάζει ο Γούτσος (2015: 52), «τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο χρειάζεται να γίνει ακόμη αρκετή έρευνα για να αποδοθεί με ακρίβεια η πραγματικότητα της ελληνικής προφοράς».

3.1.3. Μορφολογία

Η κλίση, υπακούοντας σε κανόνες μορφολογίας στο εσωτερικό κάθε γλώσσας, αφορά κατεξοχήν τη γραμματική και όχι τη λεξικογραφική περιγραφή. Τα λεξικά, όταν αναφέρονται στην κλίση, περιορίζονται σε επιλεγμένες πληροφορίες στα σημεία που μπορεί να δυσκολέψουν τον χρήστη, όπως π.χ. αποκλίνοντες σχηματισμοί του πληθυντικού των ονομάτων στα αγγλικά, όπως *cactus-cacti*, *domino-dominioes*, *wolf-wolves* (Jackson 2002: 106-107).

Στα νεοελληνικά λεξικά η συνήθης πρακτική για τη δήλωση της κλίσης είναι η παραπομπή του λήμματος σε πίνακες κλιτικών παραδειγμάτων σε παράρτημα του λεξικού ή η σύντομη δήλωση της κλίσης δίπλα από το λήμμα, π.χ. ΟΥΣ. (*άνοιξη*, *-ης*), ΡΗΜ. (αρχικοί χρόνοι: *πηγαίνω*, *πήγα*, [*πάω*, *πας*, *πάει...*]).

Η κλίση των ονομάτων και ρημάτων καλύπτεται αναλυτικότερα από το ΛΚΝ με ορισμένες πληροφορίες στο εσωτερικό του λήμματος και κυρίως με παραπομπή, μέσω κωδικών, σε κλιτικούς πίνακες στο Παράρτημα (π.χ. *φιλόλογος* Ο20α, που παραπέμπει στο κλιτικό υπόδειγμα Ο20α), καινοτομία που επιλύει το πρόβλημα του περιορισμένου λημματικού χώρου. Στα ΛΝΕΓ και ΧΛΝΓ σχόλια για τον σχηματισμό των κλιτικών τύπων περιέχονται στο λήμμα, όπως αν υπάρχει γενική ενικού ή πληθυντικού, αν παρατηρείται μετακίνηση τόνου στα προπαροξύτονα (π.χ. ΛΝΕΓ: *κάθοδος*, *καθόδου*, ΧΛΝΓ: *προοίμιο*, *προοιμίου*), αν ένα ρήμα σε *-ώ* κλίνεται σε *-άς* ή *-είς* (π.χ. ΧΛΝΓ: *αποποινικοποιώ-αποποινικοποιείς*, *αποσιωπώ-αποσιωπάς*) κ.λπ. Στο ΧΛΝΓ, επιπροσθέτως, ορισμένα ρήματα ληματογραφούνται στο γ' πρόσωπο λόγω μεγάλης στατιστικής συχνότητάς τους σε αυτόν τον τύπο και όχι στο α' ενικό του ενεστώτα ή στον ενικό της οριστικής (π.χ. *αντιβαίνει*, *εμπίπτει*, *επείγει*, *ρέει*, *τεκμαίρεται* και όχι *αντιβαίνω*, *εμπίπτω*, *επείγω* κ.ο.κ.· *εκρήγνυται* και όχι *εκρήγνυμαι*). Η ίδια πολιτική ακολουθείται και για ουσιαστικά που εμφανίζονται κυρίως στον πληθυντικό (*ζυμαρικά*, *τρόφιμα* κ.ά.). Κατά τον Γούτσο (2015: 52), πρόκειται «για ιστορικής σημασίας απόφαση στο χώρο της ελληνικής λεξικογραφίας, που έρχεται σε σύγκρουση με μια αντίληψη αιώνων για την «ιδανική» μορφή του λήμματος και επιδιώκει να αναπαραστήσει με ακριβέστερο τρόπο την πραγματικότητα της γλώσσας». Η συγκεκριμένη πρακτική στην εγχώρια λεξικογραφία υιοθετήθηκε για πρώτη φορά από το *Αντίστροφο Λεξικό της ΝΕ* (ΑΛΝΕ 2002), βλ. «Εισαγωγή», σελ. ιγ', σημ. 9) και στη συνέχεια από το ΛΕΞΓ (2007).

Με αφορμή την τελευταία παρατήρηση περί απολιθωματικών επιβιώσεων στη σύγχρονη Ε, στο σημείο αυτό αναδεικνύεται ένα από τα πλέον ακανθώδη ζητήματα της νεοελληνικής λεξικογραφίας σε επίπεδο μορφολογίας, αυτό της τυποποίησης των λόγιων στοιχείων (βλ. Ιορδανίδου 2002, Tseronis 2002, Καμηλάκη υπό έκδ. α), που αποτελούν συγχρονικό κατάλοιπο του διγλωσσικού παρελθόντος της ελληνικής και περιλαμβάνουν ένα εξαιρετικά ετερογενές φάσμα γλωσσικών στοιχείων, δομών και φαινομένων, με κυμαινόμενο βαθμό ένταξης στην κοινή νεοελληνική (Ιορδανίδου 1999, Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2004, υπό έκδ., Καμηλάκη 2009). Έτσι, στο ΛΝΕΓ

περιλαμβάνονται αρκετά λόγια αλλόμορφα, χωρίς να είναι πάντοτε διαφανή τα κριτήρια επιλογής. Για παράδειγμα, *εκτελέστηκα και εξετελέστην*, αλλά μόνο *μεταδόθηκα* χωρίς *μετεδόθην*, *σκηνοθέτις* αλλά *συνεργάτιδα*, *ηγεμόνας* και (λόγ.) *ηγεμών*, αλλά *συνδαιτυμόνας* και *συνδαιτυμών* χωρίς χαρακτηρισμό «λόγιο». Στο ΛΚΝ φαίνεται ότι επικράτησε η βασική αρχή να περιλαμβάνονται μόνο οι καθιερωμένοι στη σύγχρονη ΝΕ λόγιοι σχηματισμοί, αλλά η έλλειψη στήριξης σε σώματα κειμένων και η χρονική απόσταση του εν λόγω λεξικού από τη σημερινή γλωσσική πραγματικότητα δεν επέτρεψαν να καλυφθούν όλες οι περιπτώσεις. Τέλος, στο ΧΛΝΓ αποτυπώνεται σε μεγαλύτερο βαθμό η λόγια μορφολογική ποικιλία, χωρίς πάντοτε να αποφεύγονται αστοχίες ή ασυνέπειες, που θα μπορούσαν να θεραπευτούν μέσω της προσφυγής σε σώματα κειμένων: π.χ. στη σ. 14 αναφέρεται ότι «αρκετές λόγιες λέξεις, και άλλες του απαιτητικού λεξιλογίου, ανήκουν σε υψηλό υφολογικό επίπεδο (*ανοίκειος, αφίσταμαι*), ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις δεν υπάρχουν ανάλογοι τύποι στη δημοτική (*εθεάθη*)». Ωστόσο, το τελευταίο παράδειγμα είναι μάλλον ανεπιτυχές, καθώς μια απλή αναζήτηση του τύπου *θεάθηκε* στο Google (20.500 εμφανίσεις) αποδεικνύει την ευρεία πλέον χρήση. Στο ίδιο λεξικό επισημαίνεται ότι «η λόγια κατάληξη της γενικής ενικού των παλαιών τριτόκλιτων -εως έχει υποχωρήσει αισθητά και σε αρκετές περιπτώσεις αποφεύγεται η καταγραφή της» (σ. 13). εντούτοις, ενώ καταγράφεται η σύμφραση *σημείο τήξεως* (καθώς και *αλέσεως, καύσεως, τάξεως* κ.ά.), δεν παρατίθεται η αντίστοιχη *σημείο πήξεως*.

3.2. Σημασιολογικό σχόλιο

Το σημασιολογικό σχόλιο αποδίδει τον όρο *semantic comment* και περιλαμβάνει συνήθως τον ορισμό (definition), την υφολογική και χρηστική πληροφορία (style and usage), τα παραδείγματα, τα συνώνυμα και αντίθετα, τη σύνταξη, τις πραγματολογικές πληροφορίες, την ετυμολογία και τη φρασεολογία.

3.2.1. Ορισμός

Ο λεξικογράφος συλλέγει τα δεδομένα από τη συλλογή σωμάτων κειμένων (με τη μορφή «συμφραστικών πινάκων», βλ. Biber et al. 1998: 21-54 και Sinclair 2003) και καλείται να απαντήσει στα κρίσιμα ερωτήματα *ποιες είναι οι σημασίες του λήμματος, πώς και με ποια σειρά θα παρουσιαστούν*. Σύμφωνα με την εύστοχη διατύπωση του Landau (1989: 131), ένας ορισμός θεωρείται επιτυχημένος όταν παρέχει στον αναγνώστη ικανές πληροφορίες ώστε να μαντέψει, έστω και κατά προσέγγιση, τη σημασία μιας λέξης στο συγκεκριμένο· όταν αποτυγχάνει να το κάνει, δεν έχει καμία αξία ως ορισμός. Η «καλή πρακτική ορισμού» συνίσταται, κατά τον Landau, στην *υποκαταστασιμότητα* (substitutability), δηλαδή στην κάλυψη από τον ορισμό όλων των χρήσεων της λέξης εντός συμφραζομένων, την *αντανάκλαση της γραμματικής λειτουργίας* (reflection of grammatical function), την *απλότητα*, τη *συντομία* και τη *σαφήνεια*. Συνοπτικά, ο ορισμός πρέπει να είναι περιγραφικός, λειτουργικός, απλός και κατανοητός, με λέξεις κοινής και συχνής χρήσεως, με αποφυγή κυκλικότητας και, κατά το δυνατόν, χωρίς προσφυγή σε συνώνυμα και να επιβεβαιώνεται πλήρως (τόσο από άποψη σημασίας όσο και συντακτικής λειτουργίας) από τα παραδείγματα.

Τα λεξικά για μη φυσικούς ομιλητές αξιοποίησαν το ελεγχόμενο λεξιλόγιο στον ορισμό των λημμάτων για τη βελτίωση της φιλικότητας και της λειτουργικότητας. Αυτό πραγματοποιήθηκε με αποκλεισμό των σπάνιων λέξεων και των πολύ τεχνικών όρων, με συμπερίληψη των λειτουργικών λέξεων (προθέσεων, συνδέσμων κ.λπ.), καθώς επίσης και με την κατάρτιση καταλόγων με τις πιο συχνές και απλές λέξεις για την ανάλυση των σημασιών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το CCED του 1995 (όπως δηλώνεται στον «Πρόλογο») χρησιμοποιεί 2.500 λέξεις για τη διατύπωση των ορισμών. Η πρακτική αυτή

έχει γίνει αντικείμενο κριτικής κυρίως λόγω της πολυσημίας των συχνόχρηστων λέξεων, που μπορεί να δημιουργήσει ασάφεια.

Η περιγραφή της σημασίας με ένταξη σε συμφραζόμενα περίπτωσης, όπως καθιερώθηκε από τα λεξικά Collins COBUILD, είναι περισσότερο συνηθισμένη στα λεξικά για μη φυσικούς ομιλητές. Στη συνέχεια παρατίθενται παραδείγματα διαφορετικής πρακτικής ορισμού (εστίαση στην έννοια έναντι εστίασης στη χρήση) με αναφορά στις σημασίες του ρήματος *want* σε αγγλικά λεξικά και του *θέλω* σε νεοελληνικά λεξικά:

Πίνακας 2. Πρακτικές διατύπωσης του ορισμού

OXFORD ADVANCED LEARNER'S DICTIONARY OF CURRENT ENGLISH [1985]	COLLINS COBUILD ENGLISH DICTIONARY [1995]
require; be in need of; lack	If you want something, you feel a desire or a need for it. If someone wants you in a particular place or role, they desire you to be in that place or role.
ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ [1998]	ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΩΣ ΞΕΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ [2007]
Εκφράζω μια προτίμηση, μια επιλογή: <i>Πώς τον θέλετε τον καφέ, με γάλα ή χωρίς;</i>	Χρησιμοποιούμε το «θέλω» για να πούμε πώς μας αρέσει να είναι κάποιος ή κάτι (= προτιμάω): <i>Το παντελόني το θέλεις μακρύ ή κοντό;</i>

Σε ό,τι αφορά τη διάκριση των σημασιών στο εσωτερικό του λήμματος, η παραδοσιακή πρακτική διατάσσει τις σημασίες σε χρονολογική σειρά (από την παλαιότερη στη νεότερη), ενώ η πλέον διαδεδομένη σύγχρονη πρακτική βασίζει τη σειρά παρουσίασης στο κριτήριο της συχνότητας, άρα η πρώτη σημασία είναι η συχνότερα αντιπροσωπευόμενη στα σώματα κειμένων.

Αξιοποιώντας πάλι για συγκριτικούς λόγους το ρήμα *θέλω*, διαπιστώνουμε ότι για το ίδιο λήμμα το ΛΚΝ διακρίνει 18 σημασίες (σε 12 κατηγορίες), το ΛΝΕΓ 16 σημασίες και το ΧΛΝΓ 8 σημασίες. Οι διαφορές οφείλονται:

α) στον τρόπο ένταξης ειδικών συντακτικών σχημάτων: στο ΛΚΝ μπορεί να συνιστούν ξεχωριστό λήμμα, π.χ. ερμηνευμα 12α²¹, 12β²². αντίθετα στο ΧΛΝΓ συνήθως εντάσσονται στο σημασιολογικά συγγενέστερο ερμηνευμα, π.χ. το αντίστοιχο του αυτόνομου ερμηνεύματος 15 του ΛΝΕΓ²³ ενσωματώνεται στο ερμηνευμα 1 του ΧΛΝΓ.

β) στον τρόπο ένταξης μεταφορικών σημασιών, π.χ. *η μοίρα το θέλησε...*, που καταγράφεται ως ξεχωριστό ερμηνευμα στο ΛΝΕΓ (11), ή ελαφρών παραλλαγών σημασίας, π.χ. ΛΚΝ 2 – ΧΛΝΓ 2 – ΛΝΕΓ 2, 3, όπου η γενική σημασία «εκδηλώνω έντονη τάση, επιθυμία για κάτι, προσπαθώ να πετύχω κάτι» διαχωρίζεται σε δύο ερμηνεύματα στο ΛΝΕΓ: «σκοπεύω, επιδιώκω» και «επιχειρώ, δοκιμάζω».

²¹ ΛΚΝ, 12α: (στο β' και σπάνια στο γ' πρόσ. της οριστ. ενεστ. και συνήθ. στον εν.) χρησιμοποιείται για τη διαζευκτική σύνδεση προτάσεων ή μελών μιας πρότασης και δηλώνει την αβεβαιότητα, την αμφιβολία ή την αδιαφορία του ομιλητή σε σχέση με το ποιο από τα μέλη της διάζευξης ισχύει ή... ή, είτε... είτε: *Πριν περάσει χρόνος από το θάνατο του άντρα της, πέθανε κι αυτή, θέλεις από καμμό, θέλεις από μοναξιά.*

²² ΛΚΝ, 12β: στο β' πρόσ. του ενεστ.) εισάγει ερώτηση που εκφράζει ανησυχία, αμφιβολία: *Θες να ήρθε / έφυνε και να μην το πήραμε είδηση; Θες να μας πιάσουν και να μας κλείσουν μέσα; (Δε) θες να μας κουβαληθούν εδώ πέρα τόσα άτομα;*

²³ ΛΝΕΓ, 15: (θα + παρατ.) για την έκφραση βαθύτερης επιθυμίας ή για να ζητήσει κανείς (κάτι) ευγενικά: *θα ήθελα ένα ποτήρι νερό // θα ήθελα να πάω διακοπές, αλλά δεν γίνεται!*

γ) στην παρουσία επιπλέον σημασιών σε κάποιο/κάποια λεξικό/λεξικά, π.χ. ΛΝΕΓ ερμηνεύμα 10: «οφείλω, χρωστώ» (π.χ. σου ~ τίποτε;), που δεν αναφέρεται στα άλλα δύο λεξικά, ή στο ΛΚΝ τα ερμηνεύματα 4 («αισθάνομαι, εκδηλώνω ερωτική επιθυμία ή συναινώ στην εκφρασμένη επιθυμία κάποιου άλλου») και 9 («θεωρώ, νομίζω»), που αντιστοιχούν στα ερμηνεύματα 7 και 8 στο ΧΛΝΓ, δεν καταγράφονται στο ΛΝΕΓ. Παρομοίως, τα ερμηνεύματα 9 στο ΛΝΕΓ («αξίζει σε κάποιον κάτι») και 6γ στο ΛΚΝ («μου ταιριάζει, μου χρειάζεται, μου αρμόζει») απουσιάζουν ως υπο-σημασία από το ΧΛΝΓ και συμπεριλαμβάνονται στις φράσεις που παρατίθενται μετά τις 8 κύριες σημασίες, γεγονός που μας οδηγεί απευθείας στην παρατήρηση δ).

δ) στην επιλογή του ΧΛΝΓ να αποθησαυρίζονται οι πολυλεκτικοί σχηματισμοί εν είδει εκτενούς καταλόγου στο τέλος του λήμματος σε αλφαβητική σειρά, ασχέτως αν οι σημασίες πολλών εξ αυτών θα μπορούσαν να συνδεθούν με κάποιο από τα 8 παρατιθέμενα ερμηνεύματα. Έτσι, παρά το γεγονός ότι στο ΧΛΝΓ ο αριθμός των υπο-σημασιών είναι περιορισμένος, όπως προαναφέρθηκε, η συνολική έκταση του λήμματος *θέλω* είναι αισθητά μεγαλύτερη από τα άλλα δύο λεξικά, λόγω της μακράς λίστας ανθολογούμενων φρασεολογισμών.

Ένα τελευταίο σχόλιο αναφορικά με τον τρόπο διατύπωσης του ερμηνεύματος, λιγότερο από τεχνική-λεξικογραφική και περισσότερο από κοινωνιογλωσσολογική άποψη, έχει να κάνει με την περιγραφή λέξεων και φράσεων ταμπού, οι οποίες, όπως ήδη έχει σχολιαστεί, είναι εξ ορισμού εκφραστικά φορτισμένες (πβ. Καμηλάκη κ.ά. 2015: 52-55). Αν και σε γενικές γραμμές οι λεξικογράφοι φροντίζουν οι ορισμοί που παραθέτουν να κινούνται εντός των ορίων της επιστημονικής ακρίβειας, της πολιτικής ορθότητας και της κοινωνικής ευαισθησίας, δεν αποφεύγουν σε ορισμένες περιπτώσεις τους αξιολογικούς χαρακτηρισμούς (π.χ. στο ΛΚΝ ο *ηδονοβλεψίας* ορίζεται ως «σεξουαλικά ανώμαλο άτομο που ηδονίζεται, όταν βλέπει γυμνά απόκρυφα μέρη του σώματος ή ερωτικές περιπτώξεις») ή την αναπαραγωγή «φυσικοποιημένων» στερεοτύπων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η λεξικογραφική αποτύπωση της ομοφυλοφιλίας, με την έννοια της *παθητικότητας* (σε αντιδιαστολή προς την *ενεργητικότητα*) να παρατίθεται ως λεξικογραφική πληροφορία στα σχετικά λήμματα χωρίς κάποια μεταγλωσσική επισήμανση του τύπου «ο (θεωρούμενος/εικαζόμενος ως) παθητικός ομοφυλόφιλος». Έτσι, π.χ. σε ερμηνεύματα του ΛΚΝ διαβάζουμε: *πούστης* (λαϊκ., μειωτ.) «ο παθητικός ομοφυλόφιλος άντρας· αδερφή», *κίναιδος* (μειωτ.) «ο παθητικός ομοφυλόφιλος» (το ίδιο και στο ΛΝΕΓ, ενώ στο ΧΛΝΓ το επίθ. «παθητικός» προσδιορίζει μόνο τον *κίναιδο*): αντιστοίχως, *τοιούτος* «(οικ.) παθητικός ομοφυλόφιλος· τέτοιος» στο ΛΚΝ και «ο ομοφυλόφιλος, ο κίναιδος» στο ΛΝΕΓ (στο ΧΛΝΓ απλώς «ομοφυλόφιλος», χωρίς την προσθήκη της «παθητικότητας»). Εύλογα προκύπτει το εξής ερώτημα: η βεβαιότητα ότι για τον φυσικό ομιλητή της ΝΕ που χρησιμοποιεί τις συγκεκριμένες λέξεις υπονοείται αναγκαστικά ο παθητικός ομοφυλόφιλος στα παραπάνω λεξήματα απορρέει από την εγκειμενοποιημένη ερμηνεία τους σε συγκεκριμένο σώμα δεδομένων, από τη σχετική διερεύνηση των μεταγλωσσικών στάσεων της γλωσσικής κοινότητας ή επαφίεται στη διαίσθηση του εκάστοτε λεξικογράφου;²⁴

3.2.2 Υφολογική/χρηστική πληροφορία

Η υφολογική/χρηστική πληροφορία στο ΛΓΓ δηλώνεται με «χρηστικά σημάδια» (usage labels), δηλαδή ειδικά σύμβολα ή συντομογραφημένους μεταγλωσσικούς όρους που σηματοδοτούν τη διαφοροποιημένη, υφολογικά σημαδεμένη (marked) χρήση ενός λεξήματος ή φράσης (Svensén 2009: 315). Τα πλέον συνηθισμένα χρηστικά σημάδια

²⁴ Πρβλ. και Καμηλάκη (υπό έκδ. β) για τη λεξικογραφική αντιμετώπιση της ψυχικής νόσου.

αφορούν: τη χρονικότητα (π.χ. «παρωχημένο»), τη συχνότητα (π.χ. «σπάνιο»), τη γεωγραφική ποικιλία (π.χ. «διαλεκτικό» ή «βρετανικά αγγλικά»), την τεχνική/εξειδικευμένη ορολογία (π.χ. «χημεία»), την αξιολογική στάση (π.χ. «ευφημισμός», «μειωτικό»), την κοινωνική διαστρωμάτωση (π.χ. «λαϊκό», «αργκό»), την τυπικότητα ή το ύφος (π.χ. «επίσημο»), το μέσο (π.χ. «γραπτός λόγος», «προφορικός λόγος»), το είδος κειμένου (π.χ. «ποιητικό») και την «ορθότητα» (π.χ. «αμφισβητούμενη χρήση») (βλ. Landau 1989: 175, Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2009). Στο τελευταίο είδος πληροφορίας, που αφορά την «ορθότητα», αναδεικνύεται κατεξοχήν ο ρυθμιστικός ρόλος του λεξικού (βλ. «Σχόλια ορθής χρήσης» του ΛΝΕΓ).

Στα λεξικά της σύγχρονης ΝΕ, λόγω της έλλειψης στήριξης σε σώματα κειμένων, ο ορισμός των χρηστικών σημαδιών χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από αδιαφάνεια και έλλειψη συστηματικότητας. Επαναφέροντας το παράδειγμα της μεταγλωσσικής τεκμηρίωσης του λόγιου χρηστικού επιπέδου, το ΛΚΝ χρησιμοποιεί την ετικέτα «λόγιο» «για λέξεις που μπορούν να έχουν αντίστοιχο τύπο ή αντίστοιχο τρόπο έκφρασης στην κοινή, ως προς τη χρήση τους όμως ή και το σχηματισμό τους προέρχονται από την καθαρεύουσα ή την αρχαία ελληνική γλώσσα ή δημιουργήθηκαν με αυτές ως πρότυπο», κάνοντας για πρώτη φορά, όπως σχολιάζει ο Τράπαλης (2009: 1156), διάκριση «λόγιας παραγωγής» (ετυμολογικής υφής) και «λόγιας χρήσης» (πραγματολογικής τάξεως). Αντίθετα, το ΧΛΝΓ εντάσσει τους δείκτες «λόγιο» και «λογιότερο» (μια κλιμάκωση που ούτως ή άλλως παραμένει λειτουργικά αδιευκρίνιστη) στα ιστορικά-χρονολογικά κριτήρια, στα οποία παρεμπιπτόντως ανήκει και το «απαιτητικό» λεξιλόγιο, χωρίς να εξηγείται γιατί, ούτε και ποια λεξήματα ακριβώς αυτό περιλαμβάνει.

Αντίστοιχη ποικιλία χρηστικών σημαδιών εντοπίζεται και κατά την αποτύπωση του λεξιλογίου ταμπού: το ΛΝΕΓ (1998: 32) χρησιμοποιεί τα σύμβολα (!) ή (!-λαϊκ.), σε συνδυασμό με την πραγματολογική επισήμανση «αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας», καθώς και χαρακτηρισμούς όπως «λαϊκή γλώσσα», «αργκό», «υβριστική» και «μειωτική». Το ΛΚΝ χρησιμοποιεί τον εκφραστικά φορτισμένο όρο «χυδαίο» (χυδ.) «για λέξεις κακέμφατες, αρνητικά φορτισμένες σε σχέση με το σεξ και τις φυσικές ανάγκες, όταν με αυτές δηλώνεται γενικά η αθυροστομία του χρήστη ή τάση για βωμολοχία», με συγγενείς όρους για πιο ήπια λεξήματα τα «λαϊκό» («για λέξεις, συνήθως του προφορικού λόγου, που ανήκουν στη μάγκικη διάλεκτο, στην αργκό, στη διάλεκτο της πιάτσας, που θεωρούνται του περιθωρίου, των νέων ομιλητών, ή και για συνθηματικές λέξεις διάφορων κοινωνικών ομάδων που είναι ευρύτερα γνωστές») και «προφορικό» («για λέξεις που αντιδιαστέλλονται προς εκείνες που χρησιμοποιούνται στον γραπτό λόγο»). Τέλος στο ΧΛΝΓ (σ. 15) σχολιάζεται ότι όροι όπως «ειρωνικό», «μειωτικό», «υβριστικό», «χλευαστικό» και «ταμπού» προσδιορίζουν λέξεις που κινούνται σε «ένα κατώτερο υφολογικό επίπεδο», με ιδιαίτερη αναφορά στην καινοτομία της χρήσης του χρηστικού σημαδιού «λέξεις ταμπού» για την κατηγοριοποίηση λέξεων που αναφέρονται στα γεννητικά όργανα και το σεξ και οι οποίες «χαρακτηρίζονται στα περισσότερα λεξικά “χυδαίες”, αφού αξιολογούνται έτσι από τους περισσότερους φυσικούς ομιλητές».

Σε ό,τι αφορά την εφαρμογή των χρηστικών σημαδιών, παρατίθενται ενδεικτικά ορισμένα παραδείγματα ασυμφωνίας και διαφοροποίησης μεταξύ λεξικών σχετικά με το λόγιο επίπεδο: στο ΛΝΕΓ δίνεται ως βασικός τύπος αορίστου του *εμπιστεύομαι* το *εμπιστεύτηκα* (GW2014: 471 αποτελέσματα) και με χαρακτηρισμό «λόγιο» το *εμπιστεύθηκα* (GW2014: 122), αλλά στο *εκμεταλλεύομαι* βασικός τύπος αναφέρεται το *εκμεταλλεύθηκα* (GW2014: 15) και «καθημερινού ύφους» το *εκμεταλλεύτηκα* (GW2014: 309). Παρομοίως, το ΧΛΝΓ ενώ στα *βραβεύω*, *γιατρεύω* και *μαγεύω* παραθέτει χωρίς χαρακτηρισμό ως μοναδικό τύπο τα *βραβεύτηκα*, *γιατρεύτηκα* και *μαγεύτηκα*, που όντως, με βάση δεδομένα από τα σώματα κειμένων, αποτελούν τους επικρατέστερους πλέον

τύπους, με περιθωριακή την παρουσία των λόγιων παραλλαγών (GW2014: *βραβεύτηκα*: 81 και *βραβεύθηκα*: 11, *γιατρεύτηκα*: 32 και *γιατρεύθηκα*: 1, *μαγεύτηκα*: 350 και *μαγεύθηκα*: 2), στο παντρεύω καταγράφει παράλληλα με τον κυρίαρχο τύπο *παντρεύτηκα* (GW2014: 1.630) και τον σε σαφή στατιστική υποχώρηση τύπο *παντρεύθηκα* (GW2014: 4) συνοδευόμενο από τον χαρακτηρισμό «λόγιο». Το ΛΚΝ, τέλος, καταγράφει μόνο τους μη λόγιους τύπους σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις.

Σε παρόμοια συμπεράσματα από τη σύγκριση των νεοελληνικών λεξικών καταλήγει και η μελέτη της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2009, βλ. και Τράπαλης & Κατσούδα 2009):²⁵ «Με αφετηρία τη θεωρία να φτάσουμε στην εφαρμογή, δηλ. πρώτα να ορίσουμε με τρόπο αμφιμονοσήμαντο τα χρηστικά σημάδια επί τη βάση κριτηρίων οριοθέτησης, με τρόπο ώστε να δημιουργηθεί ένα σύστημα χριστικών σημαδιών διατυπωμένο με τρόπο ρητό, λεπτομερή και συνεπή, που θα περιλαμβάνεται στους προλόγους των λεξικών και στους πίνακες συντομογραφιών».

3.2.3. Παραδείγματα

Η επικράτηση της χρήσης σωμάτων κειμένων οδήγησε, όπως ήταν αναμενόμενο, στην αναθεώρηση του ρόλου και της μορφής των παραδειγμάτων στις λεξικογραφικές εγγραφές. Το παράδειγμα επιλέγεται ώστε, εκτός από τη διευκρίνιση της σημασίας, να μπορεί να μεταφέρει: α) γραμματικές πληροφορίες, όπως είναι η μεταβατική και μη μεταβατική χρήση, η σύνδεση συγκεκριμένης σημασίας με συγκεκριμένους κλιτικούς τύπους, η ιδιαιτερότητα στη χρήση της παθητικής φωνής κ.λπ., β) πληροφορίες για το είδος του υποκειμένου ή αντικειμένου των ρημάτων (έμψυχο ή άψυχο) και γ) πληροφορίες για τα τυπικά περιβάλλοντα χρήσης μιας λέξης/σημασίας.

Στο αυθεντικό παράδειγμα, έτσι όπως αντλείται από τα σώματα κειμένων, αποτυπώνεται το περιβάλλον της λέξης σε φυσικό λόγο, ενώ το κατασκευασμένο παράδειγμα του λεξικογράφου αντανάκλα την προσωπική του οπτική για τη χρήση της λέξης, που είναι εξ ορισμού περιορισμένη και υποκειμενική. Τα αυθεντικά παραδείγματα, όποτε κρίνεται απαραίτητο, προσαρμόζονται και διασκευάζονται, ώστε να εξυπηρετούνται οι ανάγκες των χρηστών.

Τα λεξικά ΛΝΕΓ, ΛΚΝ και ΧΑΝΓ, εν συγκρίσει με παλαιότερα, δίνουν έμφαση στην παράθεση παραδειγμάτων, που είναι όμως κατά βάση κατασκευασμένα και στοχεύουν κυρίως στη συμπλήρωση των πληροφοριών των ερμηνευμάτων και δευτερευόντως στην αποτύπωση μορφολογικών και συντακτικών χαρακτηριστικών, όπως αναδεικνύεται μέσα από τη σύγκριση των παραδειγμάτων που πλαισιώνουν το λήμμα *want* στο CCED και το λήμμα *θέλω* στο ΛΚΝ (βλ. και 3.2.5, όπου παρατίθεται για το αγγλικό λήμμα και η στήλη με τους συντακτικούς χαρακτηρισμούς):

Πίνακας 3. *want* vs. *θέλω*

λήμμα <i>want</i> CCED	λήμμα <i>θέλω</i> ΛΚΝ
1. If you want something, you feel a desire or a need for it. → <i>I want a drink... Ian knows exactly what he wants in life and is determined to get it... People wanted to know who this talented designer was... They began to want their father to be the same as other daddies... They didn't want people staring at them as they sat on the lawn, so they put up high walls... He wanted his power recognized... I want my car this colour... I want my boy alive. I don't want him to be just a painful memory.</i>	1. αισθάνομαι, εκδηλώνω μια διάθεση, μια επιθυμία για κτ.: ~ <i>να φάω / να φύγω / να ταξιδέψω. ~ να μιλήσω σε κπ. Δε θέλει να παίξει / να τρέξει / να χορέψει / να πάει για ψάρεμα. Όσοι θέλουν να συμμετάσχουν στην εκδρομή πρέπει να το δηλώσουν έγκαιρα. Λέω / κάνω / τρώω ό,τι ~. Μιλώ / φέρομαι όπως ~. Θέλεις έναν καφέ / ένα ποτό; – Ναι, θα ήθελα κάτι να πιω.</i>

²⁵ Ασφαλώς, ο σχετικός προβληματισμός δεν αφορά μόνο την ελληνική λεξικογραφία, αλλά και τη διεθνή, βλ. ενδεικτικά Verkuyl et al. (2003).

3.2.4. Συνώνυμα και αντώνυμα

Σημασιολογικά συγγενείς ή και αντώνυμες λέξεις είτε α) ακολουθούν τον ορισμό (γενικά συνώνυμα, που θεωρείται ότι ισχύουν για όλες τις χρήσεις της λέξης με τη συγκεκριμένη σημασία σε όλα τα συμφραζόμενα), είτε β) παρατίθενται αμέσως μετά το παράδειγμα (ειδικά συνώνυμα, που ισχύουν για ορισμένα και μόνο συμφραζόμενα). Παράδειγμα (από τις σημασίες του λήμματος *θέλω*) για την πρώτη περίπτωση, όπου τα ΣΥΝ αφορούν το σύνολο των παραδειγμάτων:

ΛΝΕΓ: έχω την επιθυμία, τη διάθεση, την πρόθεση (να πω ή να κάνω κάτι): το 'κανα χωρίς να το ~ // τα 'θελες και τα 'παθες // τα θέλει όλα δικά του // εσύ το θέλησες να χωρίσουμε // θα θέλατε να σας προσφέρω ένα αναψυκτικό; // τον κάνω ό,τι ~ // δεν ξέρει τι θέλει // ~ ένα ποτήρι παγωμένο νερό // ~ να βοηθήσω, αλλά δεν μπορώ // θα 'θελα να 'μουν πλούσιος ΣΥΝ. επιθυμώ, ποθώ

Και για τη δεύτερη περίπτωση:

ΧΛΝΓ: προσπαθώ, επιδιώκω: Κάτι ~ει να κρύψει. ~ει τα λεφτά της, δεν την αγαπά. ~ει να πετύχει οπωσδήποτε/την επιτυχία (=έχει στόχο· βλ. προσβλέπω). Εγώ να βοηθήσω ήθελα μόνο. Δεν ήθελα να σε προσβάλω (=δεν είχα σκοπό). Τι ήθελε να πει μ' αυτό; (: τι υπονοούσε;).

Η ενσωμάτωση των συνωνύμων στον ορισμό, προκειμένου για τη σημασία που παρατίθεται στη δεύτερη περίπτωση, αποτελεί εναλλακτική πρακτική:

ΛΚΝ:²⁶ Εκδηλώνω μια έντονη επιθυμία, επιζητώ, επιδιώκω: Ήταν φανερό πως ήθελε (να δημιουργήσει) φασαρία. Θέλει να προκαλέσει την προσοχή. Το είπα / το έκανα / τον χτύπησα / τον πρόσβαλα χωρίς να (το) ~ . Μη θες να σου πω καμιά βαριά κουβέντα. Μην τα θέλεις όλα δικά σου. Θέλει, αλλά δεν μπορεί. // προσπαθώ, επιχειρώ: Θέλησε να διαρρήξει το σπίτι, αλλά δεν τα κατάφερε.

Σημειωτέον ότι ο ορισμός με προσφυγή σε συνώνυμα μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα, όπως στο ερμήνευμα 5 του ΛΝΕΓ: *απαιτώ, αξιώνω*. Το *απαιτώ* μπορεί να έχει και έμψυχο και άψυχο υποκείμενο, αλλά το *αξιώνω* έχει υποχρεωτικά έμψυχο υποκείμενο (δεν μπορούμε να πούμε *οι μεγάλες επιτυχίες αξιώνουν μεγάλη προσπάθεια...*).

3.2.5. Σύνταξη

Η συντακτική πληροφορία αποδίδεται είτε άμεσα, με χαρακτηρισμούς όπως μεταβατικό/αμετάβατο, είτε έμμεσα, με δήλωση της συντακτικής συμπεριφοράς του λήμματος στο παράδειγμα ή/και στον ορισμό. Στα αγγλικά λεξικά, στα οποία αποδίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην περιγραφή της σύνταξης, είναι διαδεδομένη η χρήση χαρακτηρισμών που αφορούν τη σύνταξη όχι μόνο για τα ρήματα αλλά και για τα ουσιαστικά και για τα επίθετα, όπως «mass», «count», «modifier», «attributive», «predicative» κ.λπ. Ακολουθεί παράδειγμα αναλυτικής αναφοράς συντακτικών δομών (σε παράπλευρη στήλη, ώστε να μην επιβαρύνεται το κυρίως λήμμα) που αντιστοιχούν σε σημασία του ρήματος *want* στο CCED:

²⁶ Καινοτομία του ΛΚΝ αποτελεί η χρήση των συμβόλων ↑↓ για τη σήμανση της έντασης των συνωνύμων, παρά το γεγονός ότι δεν εφαρμόζεται συστηματικά σε όλη την έκταση του λεξικού (βλ. Τράπαλης 2009: 1157).

Πίνακας 4. Αντιστοίχιση συντακτικών δομών και σημασίας (CCED)

want	
1 If you want something, you feel a desire or a need for it. □ <i>I want a drink... Ian knows exactly what he wants in life and is determined to get it... People wanted to know who this talented designer was... They began to want their father to be the same as other daddies... They didn't want people staring at them as they sat on the lawn, so they put up high walls... He wanted his power recognized... I want my car this colour... I want my boy alive. I don't want him to be just a painful memory.</i>	VB; no cont, no passive Vn Vto-inf Nn to-inf Vn -ing Vn -ed Vn n Vn adj/prep

Όσον αφορά τα νεοελληνικά λεξικά, στο ΛΚΝ οι συντακτικές πληροφορίες συνάγονται από τους ορισμούς και τα παραδείγματα, ενώ στο ΛΝΕΓ και το ΧΛΝΓ παρατίθεται μια γενική πληροφορία «μετβ.» ή «αμτβ.» στην αρχή του λήμματος.

3.2.6. Πραγματολογική πληροφορία

Η πραγματολογική πληροφορία εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους οι χρήστες χρησιμοποιούν τη γλώσσα στην καθημερινή τους επικοινωνία. Μέσω μεταγλωσσικών σχολίων περιγράφονται *λειτουργίες*, όπως «ζητάω κάτι με ευγενικό τρόπο», π.χ. (από το λήμμα *θέλω*):

ΛΝΕΓ	ΧΛΝΓ
<i>αν θέλετε:</i> μετριαστική φράση χωρίς ιδιαίτερο σημασιολογικό περιεχόμενο (επαφικό στοιχείο), που χρησιμοποιείται παρενθετικά στον λόγο ως ευγενική παραχώρηση και συναίνεση τού ομιλητή σε σχέση προς τον συνομιλητή του: <i>θα μπορούσα, ~, να συμφωνήσω μαζί σας...</i>	<i>αν θέλεις/θέλετε & (προφ.) αν θες:</i> κειμενικός δείκτης που σχετικοποιεί ή επιτείνει τον ισχυρισμό του ομιλητή: <i>Αυτό που λες είναι αυθαίρετο ή, ~ ~εις, παρακινδυνευμένο. Πρόκειται για λάθος, ή ~ ~, για γκάφα ολκής.</i>

Άλλοτε περιγράφονται *στάσεις και συμπεριφορές*, όπως στο επόμενο παράδειγμα από το λήμμα *θέλω* στο ΛΚΝ:

- εισάγει ερώτηση που εκφράζει ανησυχία, αμφιβολία: *Θες να ήρθε / έφυγε και να μην το πήραμε είδηση; Θες να μας πιάσουν και να μας κλείσουν μέσα; (Δε) θες να μας κουβαληθούν εδώ πέρα τόσα άτομα;*
- χρησιμοποιείται για τη διαζευκτική σύνδεση προτάσεων ή μελών μιας πρότασης και δηλώνει την αβεβαιότητα, την αμφιβολία ή την αδιαφορία του ομιλητή σε σχέση με το ποιο από τα μέλη της διάζευξης ισχύει ή... ή, είτε... είτε: *Πριν περάσει χρόνος από το θάνατο του άντρα της, πέθανε κι αυτή, θέλεις από καημό, θέλεις από μοναξιά.*

Παρά το γεγονός ότι η παροχή διευκρινίσεων για τις πραγματολογικές διαστάσεις της γλωσσικής χρήσης αποτελεί καθιερωμένη λεξικογραφική πρακτική και στα τρία υπό εξέταση λεξικά, δεν λείπουν περιπτώσεις αποσιώπησης της ιδιαίτερης σημασιο-πραγματολογικής ή/και κοινωνιο-πραγματολογικής λειτουργίας ενός λεξήματος, όπως π.χ. η ορθοφνημιστική/ευφημιστική χρήση ορισμένων λόγιων λέξεων-ταμπού στον δημόσιο λόγο, οι οποίες συνιστούν προτιμώμενους (*preferable*), κατάλληλους

γλωσσικούς τύπους σε σχέση με τους σημασιολογικά ισοδύναμους, αλλά υφολογικά μαρκαρισμένους δυσφημισμούς: π.χ. «Χελώνα βρέθηκε μέσα στο *αιδόιο* μιας γυναίκας»,²⁷ «Συνελήφθη 65χρονος που *συνουσιάστηκε* με δύο ανήλικες»²⁸ κ.ο.κ. Ωστόσο, και στα τρία λεξικά παρέχονται περιγραφικοί ορισμοί (π.χ. ΧΑΝΓ αιδόιο: «τα εξωτερικά γυναικεία γεννητικά όργανα»), χωρίς να προσφέρεται ρητά ή μέσω χρηστικού σημαδιού (π.χ. «ευφημ.») κάποιο σημασιοπραγματολογικό σχόλιο, πέραν της γενικής κατηγοριοποίησής τους ως «απαγορευμένων» όρων ή να αντιδιαστέλλονται προς τους δυσφημισμούς με τους οποίους βρίσκονται σε υφολογική κατανομή.

Επίσης, ορισμένες φορές οι πραγματολογικές πληροφορίες που παρέχονται δεν ανταποκρίνονται απόλυτα στην πραγματικότητα της γλωσσικής χρήσης: π.χ. στο ΧΑΝΓ σχολιάζεται ότι φράσεις με συστατικό τη λ. *αρχίδι/-α* (π.χ. *γράφω κάποιον στ' αρχίδια μου* «τον αγνοώ, τον απαξιώνω», *έχει/με αρχίδια* «με κότσια», *μου ζαλίζει/σπάει/πρήζει τ' αρχίδια* ως έκφραση δυσαρέσκειας «με κάνει και αγανακτώ, με πιέζει», *ζύνει τ' αρχίδια του* «τεμπελιάζει») χρησιμοποιούνται από άντρα σε άντρα. Κάτι τέτοιο όμως δεν επιβεβαιώνεται με βάση τη χρήση, καθώς ακόμη και οι στερούμενες το συγκεκριμένο μέλος του σώματος γυναίκες πολλές φορές αξιοποιούν τις παραπάνω υβριστικές εκφράσεις.

3.2.7. Ετυμολογία

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Kiefer & van Sterkenburg (2003: 356), εφόσον η ετυμολογική (διαχρονική, άρα και αναδρομική) πληροφορία δεν αποτελεί προαπαιτούμενο για τη συγχρονική χρήση, τα περισσότερα μονόγλωσσα λεξικά δεν την περιλαμβάνουν. Εξαιρέση για την αγγλόφωνη λεξικογραφία συνιστά, για παράδειγμα, το *American College Dictionary*, ενώ στη γαλλόφωνη λεξικογραφία το *Petit Robert* και το *Larousse* περιέχουν αναλυτικές ή συνοπτικές ετυμολογικές πληροφορίες.

Η ετυμολογία των λέξεων κατέχει σημαντική θέση στο ΛΚΝ και στο ΛΝΕΓ. Στο ΧΑΝΓ, αντίθετα, επισημαίνεται ότι: «Η ιστορία των λέξεων είναι πολλαπλώς προκλητική για τον ερευνητή, η γνώση της όμως δε συνδέεται άμεσα με την αποτελεσματική χρήση της γλώσσας. Με βάση τη διαπίστωση αυτή οι ετυμολογικές πληροφορίες που παρέχονται στο παρόν Λεξικό δίνονται συνήθως επιγραμματικά» (σ. 16).

Σημαντική διαφοροποίηση διαπιστώνεται ως προς την έκταση της ετυμολογικής ιστορίας: στο ΛΚΝ (βλ. και Πετρούνιας 1985) η ετυμολογική ιστορία φτάνει μέχρι τα αρχαία ελληνικά, δεν ετυμολογούνται όμως από συνειδητή στάση οι αρχαίες λέξεις, (ούτε και οι ξένες λέξεις στα νεοελληνικά δάνεια), ενώ στο ΛΝΕΓ ετυμολογούνται και οι αρχαιοελληνικές λέξεις με παράθεση της εξωτερικά επανασυντεθειμένης ινδοευρωπαϊκής ρίζας, μαζί με τύπους από συγγενείς γλώσσες και πληροφορίες σχετικά με τις φωνηεντικές μεταπτώσεις των θεμάτων (βλ. και Καλαμπούκας 2014: 10). Στο ΧΑΝΓ για λέξεις που μαρτυρούνται από τα αρχαία, τα μεταγενέστερα και τα μεσαιωνικά χρόνια δεν παρατίθεται ετυμολογία.

Επίσης, παρατηρούνται σημαντικές διαφορές σχετικά με την τυπολογία των δανείων. Για παράδειγμα, λέξεις όπως *αθλητισμός*, *ανθρωπολογία*, *βιολογία*, *μικρόβιο*, *πραγματολογία* στο ΛΝΕΓ αναφέρονται ως «ελληνογενείς ξένοι όροι», ώστε να τονίζεται η απώτερη ελληνική προέλευση, ενώ στα ΛΚΝ και ΧΑΝΓ δεν υπάρχει παρόμοιος χαρακτηρισμός, αλλά μόνο η παράθεση (στο ΛΚΝ) της ιστορικής εξέλιξης, όπου φαίνεται ότι οι λέξεις αυτές σχηματίστηκαν σε άλλη γλώσσα με βάση ελληνικά

²⁷ Πηγή: <http://www.gazzetta.gr/plus/perierga/article/1272635/helona-vrethike-mesa-sto-aidoio-mias-gynaikas-pics> (27/9/2018).

²⁸ Πηγή: <http://www.zougla.gr/greece/article/sinelif8i-65xronos-pou-sinouusiastike-me-dio-anilikas-13-ke-15-eton> (27/9/2018).

συστατικά (π.χ. *αθλητισμός* < γαλλ. *athlétisme* < *athlète* < *αθλητής*). Παράλληλα, για λέξεις όπως *εκνευρίζω* και *εφημερίδα* στο ΛΝΕΓ γίνεται άμεση αναγωγή στα αρχαία ελληνικά, ενώ στο ΛΚΝ και το ΧΛΝΓ χαρακτηρίζονται «σημασιολογικά δάνεια».²⁹

3.2.8. Φρασεολογία

Όπως ήδη αναφέρθηκε κατά την περιγραφή της μακροδομής, οι πολυλεκτικοί σχηματισμοί, δηλαδή οι φράσεις (ονοματικές ή ρηματικές) των οποίων η σημασία δεν προκύπτει από τη σημασία των λέξεων που τις αποτελούν, μπορεί να εντάσσονται στο εσωτερικό του λήμματος ή να αποτελούν αυτόνομα λήμματα. Ιδιαίτερη περίπτωση συνιστούν οι *λεξικές συνάψεις* (collocations) ή *σύμπλοκα* (κατά το ΧΛΝΓ), δηλαδή η λέξη μαζί με το σύνθητες συνοδευτικό της στοιχείο, που θεωρούνται συστατικό της σημασίας και δηλώνονται με διάφορους τρόπους (βλ. Jackson 2002: 99, Γούτσος & Φραγκάκη 2015: 82-86).

Όσον αφορά τα υπό εξέταση λεξικά, στο ΛΚΝ διακρίνονται:

- *εκφράσεις* («στερεότυπες ενώσεις που απλώς έχουν τυποποιηθεί, αλλά παραμένουν κοντά στην κυριολεκτική σημασία των λέξεων που τις συναποτελούν»), π.χ. *είναι στα τελευταία του*, και
- *φράσεις* («στερεότυπες ενώσεις που η σημασία τους έχει απομακρυνθεί εντελώς από την κυριολεξία και παύει να έχει οποιαδήποτε κυριολεκτική σχέση με τις λέξεις από τις οποίες αποτελούνται»), π.χ. *η τελευταία τρύπα του ζουρνά*.

Στο ΛΝΕΓ δεν γίνεται παρόμοια διάκριση. Ο χαρακτηρισμός ΦΡ αναφέρεται τόσο σε *λεξιλογικές συνάψεις* (collocations), όσο και σε *ιδιωτισμούς* (idioms), δηλαδή φράσεις με υψηλό βαθμό παγίωσης.

Στο ΧΛΝΓ διαχωρίζονται τα *σύμπλοκα* από τις *στερεότυπες* ή *ιδιωματικές εκφράσεις*. Και τα δύο καταγράφονται στο τέλος του λήμματος σε αλφαβητική σειρά και με ιδιαίτερα τυπογραφικά στοιχεία, γεγονός που διαφοροποιεί σημαντικά τη διάρθρωση των λημμάτων του συγκεκριμένου λεξικού.

Οι παροιμίες δηλώνονται και στα τρία λεξικά με ειδικό χαρακτηρισμό.

Σημαντικές διαφορές παρατηρούνται και ως προς τη συνάφεια εκφράσεων και σημασίας. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά, πάλι με αναφορά στο ρήμα *θέλω*, την περίπτωση των εκφράσεων του ερμηνεύματος 1 του ΛΝΕΓ αρκετές από τις οποίες καταχωρίζονται στο ΛΚΝ σε άλλες σημασίες, όπως *τα θέλει, λίγο ήθελε, με το έτσι θέλω, εδώ σε θέλω*.

Συνολικά, όπως επισημαίνει ο Γούτσος (2015: 53), κεντρικό desideratum της σύγχρονης λεξικολογίας αποτελεί ο ενιαίος και σαφής προσδιορισμός κριτηρίων διάκρισης συνάψεων και φράσεων –και κατ' επέκταση ο λεξικογραφικός χειρισμός τους.

4. Συμπεράσματα

Η συνοπτική αναφορά στον σχεδιασμό της δομής και του περιεχομένου του ΛΓΓ μέσω της σύγκρισης τριών λεξικογραφικών έργων αναφοράς για τη νέα ελληνική είχε ως στόχο να αναδείξει τους διαφορετικούς τρόπους θεώρησης και αντιμετώπισης των βασικών ζητημάτων που απασχολούν τη σύγχρονη λεξικογραφία, κυρίως με γνώμονα τη φιλικότητα προς τον χρήστη.

Σε κάθε περίπτωση, καθοριστικής σημασίας ως προς τη συγκρότηση του ληματολογίου αλλά και τη σύνταξη του περιεχομένου των λημμάτων (κατάταξη των σημασιών, χρήση παραδειγμάτων και συνωνύμων-αντιθέτων, παράθεση πραγματολογικής και υφολογικής πληροφορίας κ.ά.) αναδεικνύεται πλέον η στήριξη σε συλλογές γραπτών και προφορικών σωμάτων κειμένων, επισημειωμένων με

²⁹ Βλ. και Tseronis & Iordanidou (2009).

μεταδεδομένα (ηλικίας, φύλου, κειμενικού είδους κ.λπ.) και η αξιοποίηση υπολογιστικών εργαλείων όπως οι κατάλογοι συχνότητας (frequency lists), οι λέξεις-κλειδιά (keywords) και οι συμφραστικοί πίνακες (concordances) (βλ. ενδεικτικά McCarthy 2006, Andersen 2010), με στόχο τη συστηματική και διεξοδική καταγραφή της φωνολογικής, μορφολογικής και συντακτικής ποικιλίας, υφολογικά και κοινωνιογλωσσικά σχολιασμένης. Επιλογές όπως η ένταξη των πολυλεκτικών σχηματισμών στη μακροδομή (και όχι στη μικροδομή), ο τρόπος σύνταξης των ορισμών με εστίαση στη χρήση εντός συμφραζομένων και η παράθεση αυθεντικών παραδειγμάτων χρήσης φαίνεται να ενισχύουν τον παιδαγωγικό ρόλο του λεξικού. Με δεδομένο ότι στα ηλεκτρονικά λεξικά δεν τίθεται ζήτημα περιορισμού του λημματικού χώρου, είναι εφικτό –σε δυναμικά πλέον περιβάλλοντα– να ενσωματωθούν όλες οι παραπάνω παράμετροι και να δημιουργηθούν υπερσύνδεσμοι, οι οποίοι θα παρέχουν τις απαραίτητες διαστρωματικές, διαφατικές, διατοπικές, αριθμητικές/στατιστικές κ.ά. πληροφορίες.

Συνομογραφίες λεξικών

[AANE] βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2002)

[CCED] βλ. Sinclair (1987/1995)

[AKN] βλ. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (1998)

[ANEΓ] βλ. Μπαμπινιώτης (1998)

[ΛΞΕΓ] βλ. *Λεξικό της ελληνικής ως ξένης γλώσσας* (2007)

[XANIΓ] βλ. Ακαδημία Αθηνών (2014)

Βιβλιογραφία

- Ακαδημία Αθηνών. 2014. *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας* (σύνταξη-επιμέλεια Χριστόφορος Γ. Χαραλαμπίδης). Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2000. Το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής: Σχεδιασμός-συμβολή-χρήση. *Teaching Modern Greek: Proceedings of the Fifth Annual Meeting*, Thessaloniki, 47-56.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2002. *Αντίστροφο Λεξικό της ΝΕ*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη).
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2009. Λεξικογραφία και χρηστικά σημάδια. *Πρακτικά του 8^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας (30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 2007)*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Γλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, 601-615.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Φλιάτουρας, Α. 2004. Η διάκριση [λόγιο] και [λαϊκό] στην ελληνική γλώσσα: Ορισμός και ταξινόμηση. *Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Ρέθυμνο, 18-21 Σεπτεμβρίου*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 110-120.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Φλιάτουρας, Α. υπό έκδ. Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη Νέα Ελληνική: Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις. Στο Α. Φλιάτουρας & Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (επιμ.), *Από τον οίκο στο σπίτι και τούμπαλιν... Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη νέα ελληνική: Θεωρία, προτάσεις, εφαρμογές*. Αθήνα: Πατάκης.
- Andersen, G. 2010. How to use corpus linguistics in sociolinguistics. In A. O'Keeffe & M. McCarthy (eds) *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics*. London: Routledge, 547-562.
- Atkins, B.T.S. & Rundell, M. 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Biber, D., Conrad S. & Reppen, R. 1998. *Corpus Linguistics. Investigating Language Structure and Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Γούτσος, Δ. 2015. Βιβλιοκρισία: Ακαδημία Αθηνών 2014. *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής γλώσσας* (σύνταξη-επιμέλεια Χριστόφορος Γ. Χαραλαμπίδης). Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο. *Γλωσσολογία/Glossologia* 23, 51-56.

- Γούτσος, Δ. & Φραγκάκη, Γ. 2015. *Εισαγωγή στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων*. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://hdl.handle.net/11419/1932>
- Hartmann, R.R.K. 2001. *Teaching and Researching Lexicography*. Harlow: Longman.
- Hartmann, R.R.K. & James, G. 1998. *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Θώμου, Π. 2014. Αφαιρετικά σχήματα (patterns) σε ένα Λεξικό Πολυλεκτικών Λεξικών Μονάδων (multi-word units) της ΝΕ. In Kotzoglou et al. (eds), *Selected Papers of the 11th International Conference on Greek Linguistics*. Rhodes: University of the Aegean, 549-559.
- Ιορδανίδου, Α. 1998. Η ορθογραφία στα νεοελληνικά λεξικά. *Γλώσσα* 44, 4-21.
- Ιορδανίδου Α. 1999. Ζητήματα τυποποίησης της σύγχρονης νεοελληνικής. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) «*Ισχυρές*» και «*ασθενείς*» γλώσσες στην *Ευρωπαϊκή Ένωση* Τόμος Β΄. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 835-854.
- Ιορδανίδου Α. 2002. Η κοινή νεοελληνική σε σύγχρονα λεξικά και γραμματικές. *Terminologie et Traduction* 1, 111-124.
- Ιορδανίδου, Α. & Μάντζαρη, Έ. 2004. Προτάσεις σχεδιασμού παιδαγωγικών λεξικών. *Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας* (Ρέθυμνο, 18-21 Σεπτεμβρίου). Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 1-12.
- Ilson, R. & Frawley, W. 1992. Lexicography. In W. Bright (ed.) *International Encyclopedia of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 451-453.
- Jackson, H. 2002. *Lexicography: An Introduction*. London: Routledge.
- Καλαμπούκας, Δ. 2014. Ετυμολογία και λεξικογραφία: Η αντιμετώπιση της ιστορίας των λέξεων στα νεοελληνικά λεξικά. Διαθέσιμο στο: <https://www.scribd.com/doc/298286197/>
- Καμηλάκη, Μ. 2009. Τα λόγια στοιχεία στη νεανική επικοινωνία: Κοινωνιοπραγματολογική διερεύνηση της ποικιλίας [± ΛΟΓΙΟ] στον γραπτό λόγο νεαρών ομιλητών της ΝΕ. Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Καμηλάκη, Μ. υπό έκδοση α. Λόγια στοιχεία και λεξικογραφικές πρακτικές. Συγκριτική ανάλυση τριών μονόγλωσσων λεξικών της ΝΕ. *Πρακτικά της 39^{ης} Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας Α.Π.Θ.* (19-21 Απριλίου 2018). Θεσσαλονίκη.
- Καμηλάκη, Μ. υπό έκδοση β. «Ο σχιζοφρενής δολοφόνος με το πριόνι»: Λόγιες λέξεις-ταμπού και ψυχική νόσος. *Πρακτικά του 13^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας* (7-9 Σεπτεμβρίου 2017). Λονδίνο: Πανεπιστήμιο του Westminster.
- Καμηλάκη, Μ., Κατσούδα, Γ. & Βραχιονίδου, Μ. 2015. «*Πιπέρι στο στόμα!*»: Όψεις των λέξεων-ταμπού στη Νέα Ελληνική. Αθήνα: Καλλιγράφος.
- Kiefer, F. & van Sterkenburg, P. 2003. Design and production of monolingual dictionaries. In P. van Sterkenburg (ed.) *A Practical Guide to Lexicography*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 350-365.
- Kilgarriff, A. & Grefenstette, G. 2003. Introduction to the special issue on the web as corpus. *Computational Linguistics* 29(3), 333-347.
- Kilgarriff, A., Rychly, P., Smrz, P. & Tugwell, D. 2004. The Sketch Engine. *Proceedings EURALEX 2004, Lorient, France*, 105-116.
- Λεξικό της ελληνικής ως ξένης γλώσσας*. 2007. Επιστημονική υπεύθυνη Α. Ιορδανίδου, επιστημονική επιμέλεια Έ. Μάντζαρη, Μ. Πανταζάρα. Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α., Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων.
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. 1998. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ., Ινστιτούτο Ν.Ε. Σπουδών.
- Landau, S.I. 1989. *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Μάντζαρη, Έ. & Πανταζάρα, Μ. 2014. Γενικά και ειδικά ηλεκτρονικά λεξικά της ΝΕ. In Kotzoglou et al. (eds), *Selected Papers of the 11th International Conference on Greek Linguistics*. Rhodes: University of the Aegean, 968-986.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- McCarthy, M. 2006. *Explorations in Corpus Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ξυδόπουλος, Γ. 2008. *Λεξικολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

- Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. 1987. Oxford: Oxford University Press.
- Παπαναστασίου, Γ. 2008. *Νεοελληνική ορθογραφία. Ιστορία, θεωρία, εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Πετρούνιας, Ε. Β. 1985. Τα λεξικά της ΝΕ, οι ετυμολογίες τους, και οι ετυμολογίες του Λεξικού του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 3, 307-416.
- Σαραντάκος, Ν. 2014. Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας: Μια πρώτη εκτίμηση. Διαθέσιμο στο: <https://sarantakos.wordpress.com/2014/11/07/xla/>
- Sinclair, J. (ed.) 1987/ 1995. *Collins COBUILD English Dictionary*. London: Harper Collins.
- Sinclair, J. 2003. Corpora for lexicography. In P. van Sterkenburg (ed.) *A Practical Guide to Lexicography*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 167-178.
- Svensén, B. 2009. *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-Making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swanepoel, P. 2003. Dictionary typologies: A pragmatic approach. In P. van Sterkenburg (ed.) *A Practical Guide to Lexicography*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 44-69.
- Τράπαλης Γ. 2009. Σύντομη Ανασκόπηση της Σύγχρονης Ελληνικής Λεξικογραφίας: Τα ερμηνευτικά Λεξικά (1976-2006). Στο Γ. Γιαννάκης, Μ. Μπαλατζάνη, Γ. Ξυδόπουλος & Α. Τσαγγαλίδης (επιμ.), *Πρακτικά του 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας (28 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 2007)*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1149-1167.
- Τράπαλης, Γ. & Κατσούδα, Γ. 2009. Συγκριτική μελέτη του συστήματος λεξικογραφικών χαρακτηρισμών σε ελληνικά και ξένα μονόγλωσσα λεξικά. Στο Γ. Γιαννάκης, Μ. Μπαλατζάνη, Γ. Ξυδόπουλος & Α. Τσαγγαλίδης (επιμ.), *Πρακτικά του 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας (28 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 2007)*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1168-1183.
- Tarp, S. 2009. Beyond Lexicography: New visions and challenges in the information age. In H. Bergenholtz, S. Nielsen & S. Tarp (eds) *Linguistic Insights* 90. Bern: Peter Lang, 17-32.
- Tseronis, A. 2002. Diglossic past and present lexicographical practices: The case of two Greek dictionaries. *Language Problems & Language Planning* 26(3), 219-252.
- Tseronis, A. & Iordanidou, A. 2009. Modern Greek Dictionaries and the Ideology of Standardisation. In A. Georgakopoulou & M. Silk (eds) *Standard Languages and Language Standards: Greek, Past and Present*. London: Ashgate, 167-185.
- van Sterkenburg P. 2003. "The" dictionary: Definition and history. In P. Van Sterkenburg (ed.) *A Practical Guide to Lexicography*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 3-17.
- Verkuyl, H., Janssen, M. & Janssen, F. 2003. The codification of usage by labels. In P. van Sterkenburg (ed.) *A Practical Guide to Lexicography*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 297-311.
- Χαραλαμπίκης, Χ. χ.χ. *Το Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας της Ακαδημίας Αθηνών ως κειμενικό σώμα*. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://docplayer.gr/47242576-To-hristiko-lexiko-tis-neoellinikis-glossas-tis-akadimias-athinon-os-keimeniko-soma.html>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Σύγκριση λεξικών

	ΛΝΕΓ (1998)	ΛΚΝ (1998)	ΧΑΝΓ (2014)
Λημματολόγιο	~ 60.000 κυρίως λήμματα	~ 45.000 κυρίως λήμματα	~ 75.000 κυρίως λήμματα
	ερμηνευτικό + κύρια ονόματα + αρκτικόλεξα, συντομογραφίες και λατινικές φράσεις στο εσωτερικό + Πίνακες, π.χ. αριθμών, στρατιωτικών βαθμών	ερμηνευτικό, χωρίς παράρτημα κύριων ονομάτων, ακρωνυμίων κτλ.	ερμηνευτικό, χωρίς κύρια ονόματα, με εξαίρεση εθνονυμικά και τοπωνυμικά επίθετα/ουσιαστικά, μετωνυμικές ή/και στερεοτυπικές χρήσεις + ακρωνύμια, συντομογραφίες
	όχι στήριξη σε συγκροτημένη συλλογή σωμάτων κειμένων ³⁰	όχι στήριξη σε συγκροτημένη συλλογή σωμάτων κειμένων	όχι στήριξη σε συγκροτημένη συλλογή σωμάτων κειμένων ³¹
	αρκετοί σύγχρονοι όροι, ξένα δάνεια, αρκετοί παρωχημένοι λόγιοι τύποι	προσπάθεια κάλυψης του βασικού λεξιλογίου της κοινής νεοελληνικής, χωρίς καταγραφή λέξεων περιορισμένης συχνότητας ή εξειδικευμένων όρων	προσπάθεια διεύρυνσης λημματολογίου και δημιουργίας λεξικού-θησαυρού της ΝΕ, με καταγραφή νεολογισμών, ειδικού λεξιλογίου, λόγιων και διαλεκτικών τύπων *επιθήματα-προθήματα συνοπτικά και επιλεκτικά, π.χ. κλίση επιθέτων σε -ης/-ης/-ες
	επιθήματα-προθήματα αναλυτικά	επιθήματα-προθήματα αναλυτικά τόσο στο εσωτερικό όσο και αναλυτικό παράρτημα κλίσης	
Φωνητική μεταγραφή	όχι	ναι	όχι
Συλλαβισμός	όχι	όχι	ναι
Ορθογραφία	πολλές αποκλίσεις από την επίσημη	γενικά τήρηση της επίσημης	γενικά τήρηση της επίσημης με εξαιρέσεις και πολλές διπλές ορθογραφήσεις χωρίς διαφανές κριτήριο
Μορφολογικές πληροφορίες (κλίση)	ναι, στο εσωτερικό	ναι, στο εσωτερικό και σε παράρτημα	ναι, στο εσωτερικό

³⁰ Αναφέρεται ασαφώς αξιοποίηση του ΕΘΕΓ στη β' έκδοση.

³¹ Στον Πρόλογο αναφέρεται ασαφώς στήριξη σε «εκτενείς έντυπες και ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, σε ανοικτά και κλειστά σώματα κειμένων».

Υφολογικές πληροφορίες	αρκετές	αρκετές	πολλές
Παραδείγματα	συνήθως κατασκευασμένα – κάποια με δήλωση προέλευσης	συνήθως κατασκευασμένα – κάποια με δήλωση προέλευσης (λογοτεχνία ή τύπος)	συνήθως κατασκευασμένα, κάποια αυθεντικά
Συντακτικές πληροφορίες	αρκετές	αρκετές	αρκετές (μέσα στα παραδείγματα)
Συνώνυμα-αντώνυμα	αρκετά	αρκετά	αρκετά
Ετυμολογία	αναλυτικά	αναλυτικά	αρκετές πληροφορίες, όχι πάντοτε επαρκείς